

Министерство на земеделието и горите

Програма на ООН
за развитие

ПРОГРАМА

***ЗА РАЗВИТИЕ НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО И СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ
В СТРАНДЖА – САКАР***

2005 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

ЧАСТ 1: ВЪВЕДЕНИЕ.....	4
ЧАСТ 2: ОБОБЩАВАЩ АНАЛИЗ.....	6
2.1 Ситуационен анализ.....	6
2.2 Анализ на силните страни, слабите страни, възможностите и заплахите за региона на Странджа-Сакар	11
ЧАСТ 3: КОНЦЕПЦИЯ НА ПРЗСРСС	12
3.1 Въведение	12
3.2 Териториален обхват.....	12
3.3 Подход на програмиране	13
3.4 Общи цели на Програмата.....	13
3.5 Оперативни цели на Програмата	14
3.6 Принос на Програмата към реализирането на други национални политики.....	14
3.7 Механизми за постигане на целите	20
ЧАСТ 4: ПРОГРАМНИ ПРИОРИТЕТИ И ДЕЙНОСТИ	23
4.1. Програмни приоритети	23
4.2 Дейности по програмни приоритети.....	23
4.3 Съответствие на програмните приоритети и дейности на ПРЗСРСС с приоритетните оси и мерки от предложението за Регламент на ЕС за подкрепа на развитието на селските райони в периода 2007-2013 г.....	38
ЧАСТ 5: РЕАЛИЗАЦИЯ НА ПРЗСРСС.....	41
5.1 Финансиране.....	41
5.2 Администриране	46
5.3 Процедури на кандидатстване и избор на проекти.....	48
5.4 Мониторинг и оценка.....	48
5.5 Публичност.....	49

Списък на таблиците в текста

<i>Таблица 1: Статут на общините, произтичащ от основни национални политики .....</i>	16
<i>Таблица 2: Програмни приоритети и дейности .....</i>	24
<i>Таблица 3: Обхват на дейностите на ПРЗСРСС по приоритетни оси и мерки за развитие на селските райони .....</i>	40
<i>Таблица 4: Възможни инвестиции по програма „Животновъдство” на ДФЗ.....</i>	43
<i>Таблица 5: Възможни инвестиции по програма „Растениевъдство” на ДФЗ .....</i>	44

ЧАСТ 1: ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящата Програма за развитие на земеделието и селските райони в Странджа-Сакар (ПРЗСРСС) е третата регионална програма на Министерство на земеделието и горите (МЗГ), съсредоточена върху най-слаборазвитите райони в страната. ПРЗСРСС очертава краткосрочни и средносрочни дейности за интегрирано развитие на земеделието и селските райони в Странджа-Сакар за периода от 2005 до 2013 г. Програмата предвижда още действия, насочени към изграждане на капацитет в региона за изготвяне и прилагане на програми и проекти, финансирани от фондовете на Европейския съюз. По този начин, ПРЗСРСС цели да подготви условията за местно икономическо развитие на общините от Странджа-Сакар след присъединяването на България към Европейския съюз.

ПРЗСРСС е разработена въз основа на споразумение между МЗГ и Програмата на ООН за развитие (ПРООН). Съобразно дефинираните приоритети за подкрепа в Рамката на ПРООН за сътрудничество със страната за 2002-2005 г. и въз основа на широкия си дългогодишен опит в областта на местното развитие, ПРООН предостави на МЗГ организационна, методологическа и финансова подкрепа.

Ключов компонент в процеса на разработване на програмата е широкият консултативен процес, реализиран чрез функционирането на две работни групи – Група за изготвяне на програмата и Разширена работна група, съставени от представители на местните заинтересовани страни, съответните национални институции и независими международни и национални експерти (виж Приложение I). Ролята на секретариат за подготовката и прилагането на ПРЗСРСС се изпълнява от Отдел “Инвестиции в селските райони” на Дирекция “Развитие на селските райони и инвестиции” (РСРИ) на МЗГ, която съгласно Решение 312 на МС от май 2002 г. е определена за Управителен орган на бъдещата Национална програма за развитие на земеделието и селските райони 2007-2013.

Във всички етапи от разработването на ПРЗСРСС, започнало през юли 2004 г., бяха проведени поредица от местни семинари, срещи, консултации и текущи обсъждания:

- Четири срещи на Разширената работна група в обхвата на програмата (гр. Елхово, гр. Средец, гр. Ямбол и комплекс “Бакаджик”);
- Посещения на място и срещи с общински администрации, Бизнес центрове от мрежата „JOBS”, местни инициативни групи, други местни партньори и бъдещи бенефициенти;
- Ежедневни консултации в рамките на Група за изготвяне на програмата;
- Участие в семинари и обсъждания, провеждани от други проекти с цел обмен на информация и установяване на сътрудничество (Проект „Устойчиво развитие на селските райони”, Проект „Биологично разнообразие в Родопите”, Проект „Развитие на селските райони”, Техническа помощ по програма ФАР – Трансгранично сътрудничество за определяне на действия за опазване и устойчиво развитие на природните ресурси в българската и турска част на Странджа и др.);

В резултат на консултативния процес на централно и местно ниво се постигна:

- Съгласие относно целите и приоритетите на бъдещата програма;
- Обсъждане и допълване на подготвителните доклади, обобщаващия доклад и проекта на ПРЗСРСС;
- Разработване на конкретни проектни предложения, които формират изходната база на настоящата програма;
- Прецизиране на териториалния обхват на програмата;

- Обединяване около идеята за изграждане на местни Лидер¹ групи в района, за основа на което ще се използва изградената Местна инициативна група в Тополовград;
- Обединяване около идеята за конструиране на идентичност на региона и конкретни идеи за изработване на негова марка/ лого;
- Изработване на предложение за процедура на избор на демонстрационни проекти.

Консултативните дейности дадоха ценен принос за окончателния вид на програмата и постигането на обща визия за развитие на региона. Така ПРЗСРСС представлява една партньорска инициатива, създадена с усилията на всички заинтересовани страни.

ПРЗСРСС се базира на пет предварителни изследвания, изготвени в рамките на споразумението между МЗГ и ПРООН и представени в *“Обобщаващ доклад – състояние и перспективи”* (виж Приложение 2):

1. Преглед на съответните планиращи документи на общинско и областно ниво;
2. Ситуационен социално-икономически анализ;
3. Оценка на съществуващите инфраструктури нужди;
4. Оценка на капацитета и нуждите по отношение на планирането в региона;
5. Анализ на почвено климатичните характеристики на общините в региона, представени в цифров информационен продукт, предоставен на областните дирекции “Земеделие и гори” и областните служби за съвети в земеделието на МЗГ и общинските администрации за консултуване на конкретни бенефициенти, както и за други цели на планирането. Продуктът е разработен от Агенцията за почвени ресурси, която е основен партньор при разработване на програмата.

Към момента ПРЗСРСС е единствената регионална програма, която:

- Е създадена чрез широк консултативен процес;
- Координира обхвата на дейностите си с приоритетните оси и мерки за развитие на селските райони, дефинирани в новото предложение на Съвета на Европейския съюз за Регламент за подкрепа на развитието на селските райони за периода 2007-2013 г., което осигурява интегрирания характер на програмата;
- Подготвя региона за прилагане на политиката за развитие на селските райони, както и Националната програма за развитие на земеделието и селските райони 2007-2013.;
- Разполага с база от конкретни идеи за проекти (Приложение 3);
- Предлага атрактивни финансови стимули, съобразени със спецификата на региона;
- Разполага с механизъм за целенасочено координиране, изпълнение и мониторинг на програмата.

Тези предимства на ПРЗСРСС, предоставят възможност чрез целенасоченото прилагане на програмата да се подобри капацитетът на местните общности за подготовка и изпълнение на регионални програми, което от своя страна ще стимулира икономическо развитие на района на Странджа-Сакар.

---

¹ Лидер е инициатива на ЕС за подпомагане на различни субекти в селските райони за отчитане на потенциала на района им в дългосрочен план. Като насърчава реализацията на интегрирани и оригинални стратегии за устойчиво развитие, той се концентрира върху партньорството и мрежите за обмен на опит.

ЧАСТ 2:   ОБОБЩАВАЩ АНАЛИЗ

Настоящият раздел представя общи изводи за региона на Странджа-Сакар като цяло, основани на резултатите от проведените анализи и консултации с работните групи за изготвяне на Програмата. Обобщенията от предварителните доклади, особеностите на общините и съответните перспективи за развитие по община са резюмирани в „Обобщаващ доклад – състояние и перспективи” (виж Приложение II). В заключение, разделът представя анализ на силните страни, възможностите, заплахите и потенциала за развитие на региона.

2.1   Ситуационен анализ

А.   Регионът Странджа-Сакар е с подчертано селски облик

Съгласно Наредба №14 от 1 април 2003 г. на МЗГ и Министерство на регионалното развитие и благоустройството (МРРБ) всички общини в региона на Странджа-Сакар имат статут на селски райони. Обща и основна отличителна особеност на региона е неговата слаба урбанизация и липса на развити индустриално-административни и културни селища във вътрешността. Към 2003 г. в региона има 228 селища - 11 града и 217 села, в които живеят 156 275 човека, което представлява около 2% от населението на страната върху 7% от територията на Република България. Малко повече от половината население живее в села - 50,6% срещу 30,2% средно за страната, а средната гъстота на населението в региона за 2002 г. е 22 души на кв. км при средна за страната от 70,7 души на кв. км. Около две трети от селата са демографски нестабилни с население под 500 човека и раждаемост под 12 човека на година.

Основните икономически показатели налагат заключението, че като цяло икономиката в общините от Странджа-Сакар е слабо развита. Тук размерът на БВП не надхвърля 2 528 лв. на човек при 3 714 лв. на човек средно за страната. Нетните приходи от продажби на жител в лева достигат 6,1 лв. на човек при 10,1 лв. на човек средно за страната. Най-висока заетост в региона осигуряват сферите от нематериалното производство (образование, здравеопазване, общинска администрация, бизнес услуги, застрахователно и банково дело) и преработващата индустрия, която е представена предимно от хранително вкусовата промишленост.

Всичко това, заедно с природно-климатичните и почвени характеристики и състоянието на околната среда в региона, определят и първостепенното значение на земеделския отрасъл. В подкрепа на горното са и данните от последното преброяване на земеделските стопанства, според които около 40% от населението в региона е ангажирано със земеделски труд. Анализът обаче констатира, че в момента преобладава дребното, слабо модернизирано земеделско стопанство - средният размер на едно стопанство е 2,5 ха при средно 4,2 ха за страната. Само в три общини (Тунджа, Стралджа и Средец) секторът осигурява най-висока заетост, докато в останалите общини дялът на заетостта в отрасъла спрямо общата заетост е между 10% и 15%.

Анализът показва още, че настоящата структура на отглеждани култури не е напълно съобразена с характеристиките на съществуващите почвени ресурси, което води до ниски добиви и ограничава възможностите за развитие. Трайните насаждения например като лозя, овощки и черупкови насаждения са минимални, а в същото време условията за тях са много подходящи.

Към момента земеделието в региона задоволява предимно собствени нужди и частично покрива потребностите на местния пазар. Наложително е да се проведе обучение за добавяне на стойност към първичната селскостопанска продукция. Това се отнася включително и за природни продукти като гъби, билки, подправки, диви плодове, на които регионът е твърде богат.

Стопанствата в региона са изолирани от националните схеми за подпомагане, тъй като не повече от 5% от общо 31 170 земеделски стопанства са регистрирани като земеделски производители², което е задължително условие за участие в схемите за подпомагане. Още по-тревожен е фактът, че в някои общини (Любимец, Свиленград, Тополовград, Болярво) регистрираните земеделски производители за 2004 г. са намалели 2-3 пъти в сравнение с 2003 г.

Б. Силно обезпокояващи демографски тенденции

Обезлюдяването е една от най-характерните и устойчиви тенденции за региона, която започва в началото на 60-те години (само за периода 1956 - 1985 г. населението е намаляло с една трета). Необратимостта на тази тенденция налага извода, че икономическото стабилизиране на малките градове и по-големите села е от ключово значение за демографската стабилизация на Странджа-Сакар, тъй като това би ограничило миграцията извън региона. Паралелно с това се изисква максимално активизиране и стимулиране на съществуващите човешки ресурси за реализиране на икономическа дейност.

От всички 217 села в региона на Странджа-Сакар като демографски устойчиви могат да бъдат определени само около 61. Коефициентът на възрастова зависимост³ за целия регион е 65,9 на сто и е значително по-висок от средния за страната 45,5 на сто. В община Болярво той е два пъти по-висок от средния за страната и около един и половина пъти по-висок в общините Стралджа, Тунджа, Средец, Малко Търново, Тополовград, Любимец.

Общият прираст на населението⁴ за 2003 г. е отрицателен -9,4‰, т.е. населението е намаляло приблизително с 10 човека на хиляда. Вследствие на съвкупния ефект от по-висока смъртност, ниска раждаемост и отрицателен механичен прираст в някои от общините, населението е намаляло значително. Най-засегнатите общини са Болярво (-27,3‰), Тополовград (-23,4‰) и Елхово (-21,7‰).

Делът на лицата в трудоспособна възраст за района е 51,9 на сто срещу 60,8 на сто в страната. В района се наблюдава и тенденция за трайна безработица като ръстът на безработица остава значително висок през последните години. Тази тенденция е най-силно изразена в община Стралджа - 195,5 на сто спрямо средната стойност за страната, следвана от общини Болярво (164,4 на сто), Средец (160,6 на сто), Елхово (158,1 на сто) и Тунджа (147,9 на сто).

Характеристиките на населението по степен на образование показват, че спрямо средните показатели за страната тук живеят преобладаващо хора с основно и под основно образование – в Болярво техният размер е 192,4% спрямо средния за страната, в Стралджа – 185,8%, в Тополовград – 164,1%, в Средец 152,5% и т.н., а делът на висшистите е относително нисък – до 58% от достигнатия за страната.

² По смисъла на Наредба №3 на МЗГ от 1999 г. за създаване и поддържане на регистър на земеделските производители (обн., ДВ, бр.10 от 1999 г.; изм. и доп., бр. 106 от 2000 г.)

³ Броят на лицата в „зависимите“ възрасти (под 15 и над 65 години) на 100 лица в „независимите“ възрасти (15 до 64 г.)

⁴ Сумата от естествения и механичния прираст.

В. Благоприятни природно-климатични условия и специфични почвени ресурси

По-голямата част от териториите в Странджа-Сакар се характеризират като нископланински, хълмисти или ридови области. Средната надморска височина варира между 124,9 м и 570,1 м.

Регионът е един от най-топлите в страната. За периода 1993–2002 г. средномесечната януарска температура е 1,1° С, а продължителността на безмразните дни се движи в рамките на 180-200 дни. Средната начална дата с трайно задържане на температурата над 10° С е около 10 април, което благоприятства вегетацията на културите.

Валежите са разпределени неравномерно през годината. Средната сума на валежите е най-висока през периода април – юни и най-ниска през месеците август и февруари. Най-ниските средни валежи за разглеждания период се наблюдават през 2000 г. и 2001 г. Количествата на валежите не са в състояние да задоволят биологичните потребности на земеделските култури от вода, което води до необходимостта от напояване.

Обработваемата земя е 45,9% от територията на Странджа-Сакар и представлява един от основните ресурси на региона. Горите заемат 34,1% а мерите и пасищата – 11,3% от територията на региона. 95,6% от обработваемите земи са частна собственост, 1,4% - държавна и 3% - общинска.

Пустеещите земи са един от най-сериозните проблеми за региона. В някои общини делът им устойчиво превишава половината от обработваемата земя - Малко Търново (98,9%), Средец (66%), Любимец (65,6%), Тополовград (59,8%) и Болярово (55%).

Поливните площи заемат 7,2% от земеделските земи срещу 17% средно за страната. Те са разположени в шест от дванадесетте общини в обхвата на програмата: Любимец – 4 156,6 ха, Свиленград – 3 354,5 ха, Елхово – 3 856,6 ха, Болярово – 4 975,4 ха, Тунджа – 7 436 ха и Стралджа – 8 084 ха.

Някои от основните видове почви в региона са бедни, с неблагоприятен воден режим. В есенно-зимния период по склоновете протича поройна ерозия, независимо от типа на земеползване. Селскостопанският поземлен фонд има “островен” характер, което го прави труден за обработка. Много от терените са труднодостъпни, поради което не се използват по предназначение.

Състоянието на почвите е един от основните проблеми за региона. Киселите почви представляват 13,7% от територията на региона, ерозиралите 20%, а непригодните за земеделие - 25%. Около 2 000 ха нарушени терени се нуждаят от рекултивация.

Характеристиките на природно-климатичните условия и почвените ресурси в разглежданите общини отговарят на предварителните критерии за дефиниране на необлагодетелстваните райони⁵ в Република България. През 2005 г. МЗГ стартира пилотна схема за подпомагане на земеделските производители в необлагодетелстваните райони, която целенасочено включи и две от общините в обхвата на Програмата – Малко Търново и Болярово.

---

⁵ Необлагодетелстваните райони са райони, в които природните характеристики като надморска височина, почвени и климатични условия, релеф и др. ограничават, затрудняват и оскъпяват земеделското производство и са причина за по-ниска конкурентоспособност на земеделските производители, работещи в тях.

Стабилизирането на почвите е една от най-важните стъпки за подобряване на почвеното плодородие и решаване на проблема с качеството на почвите в региона. За целта е необходимо: 1) неотложно ограничаване на ерозионните процеси чрез прилагане на комплекс от биологични, агротехнически и технически мероприятия; 2) осигуряване на допълнителна влага на почвите чрез напояване. Направените предварителни изчисления показват, че за стабилизиране на почвите в региона са нужни големи инвестиции: за варуване на почвите - около 4 460 000 лв., а за противоерозионни мероприятия - около 1 870 000 лв. (при предполагаем разход 15 лв. на декар). В рамките на тази програма се предвижда стартиране на тези две мероприятия чрез финансиране на ДФ "Земеделие".

За целите на настоящата Програма Агенцията по почвени ресурси към МЗГ разработи специален цифров информационен продукт, който съдържа детайлна информация за почвените характеристики на ниво землище за всяка община. Той дава възможност да се проверява начина на трайно ползване, типа почва, бонитета за 22 стандартни култури, релефа, ерозиралите, кисели и непригодни почви и др. Такъв тип информационен продукт се разработва за първи път и е от изключителна полза за бъдещите цели на планирането на ниво област и община. Той не изисква специфични умения за ползване и ще бъде предоставен на общинските администрации и местните служби на МЗГ с цел дългосрочно обслужване и подготовка на планове и проекти.

Г. Съхранена околна среда

По данни на Изпълнителната агенция по околна среда за последните три години в района няма замърсяване над допустимите норми на въздух, води и почви, както и замърсявания с пестициди и химически торове над пределно допустимите концентрации. Радиационната обстановка на територията на Странджа-Сакар е нормална.

Тук попадат едни от най-богатите на биологично разнообразие територии - предварителната оценка показва, че от 17% до 100% от територията на общините притежава потенциал да попадне в обхвата на европейската екологична мрежа „Натура 2000”⁶. В района се намира и Природен парк “Странджа”, който е най-големият природен парк в страната и обхваща цялата територия на община Малко Търново и значителна част от територията на община Царево.

Съгласно предложението за Регламент на Съвета на ЕС за подкрепа на развитието на селските райони (приоритетна Ос 2: „Управление на земята”) за обработване на земи, включени в места от мрежата „Натура 2000”, се предвиждат компенсаторни плащания на единица площ като селскостопанските дейности в тези райони следва да се извършват при спазване на указанията за Добри земеделски практики. Последното изисква сериозна разяснителна работа и обучение за земеделските стопани от тези райони, доколкото това са нови и непознати за тях условия и изисквания.

Д. Наличие на дефицит в някои основни направления от техническата инфраструктура

Регионът на Странджа-Сакар е на последно място по плътност на пътната мрежа в страната - 0,2965 км на кв. км срещу 0,3357 км на кв. км средно за страната. Три четвърти от пътищата са от четвърти клас. Те са зле поддържани и в по-голямата си част се нуждаят от ремонт.

---

⁶ “Натура 2000” - екологична мрежа на ЕС.

Железопътната мрежа обхваща само общините Любимец, Свиленград, Тунджа, Стралджа и Елхово. През общините Любимец и Свиленград минава важна част на железопътната линия от паневропейския транспортен коридор IX, която предстои да се реконструира и осъвремени за скорости до 160 км./час за поемане увеличението на транспортния трафик. Двойната железопътна линия София-Бургас е от стратегическо значение за развитието на община Стралджа. Останалите общински центрове имат достъп (в радиус не повече от 80 км) до добре развитата железопътна мрежа.

Състоянието на електроснабдителната мрежа е добро. Част от електропроводите в планинските райони са труднодостъпни, което възпрепятства тяхното поддържане. Известен проблем създават и прекалено дългите електропроводи 20 кV в някои общини като Средец и Болярово. На места съществуващата електроснабдителна мрежа е претоварена поради нарасналото потребление и се нуждае от разширение и обновяване.

Пощенските услуги и далекосъобщителната мрежа са добре развити и включват всички селища от района. Общата гъстота на телефонната мрежа е 349 телефонни поста на 1 000 човека, срещу 385 телефонни поста на 1 000 човека в страната и капацитетът на телефонните централи не е използван напълно. развитието на този отрасъл е важно, защото може да осигури работни места и по-добър достъп до информация и услуги както за населението, така и за селския бизнес.

Относителният дял на селищата с канализация в региона е 64,8%. Канализационна система има само в по-големите населени места като част от нея е в лошо състояние и се нуждае от обновяване.

Водоснабдителната мрежа е стара и почти негодна за експлоатация със загуби над 40%, а в някои населени места – до 70%. В момента се изграждат пречиствателни станции за отпадни води в Царево и Средец. До 2006 г. се предвижда проектиране и изграждане на такава и в Малко Търново. На този етап акумулираните водни количества са достатъчни за водоснабдяване на региона, но прогнозите сочат, че периодът 2004-2006 г. ще е с малко средногодишно количество на валежите, в резултат на което се очаква началото на един по-дълъг период на водна криза.

В региона съществуват множество водоеми, общинска собственост. Част от тях са в много лошо техническо състояние и са оценени от службите на гражданска защита като опасни за експлоатация. Една от основните пречки пред осигуряване на средства за поддръжка е липсата на регистрирани сдружения на водоползвателите.

Хидромелиоративната система в региона почти изцяло е в недобро техническо състояние, което налага напоителните мрежи и съоръжения да бъдат обновени или реконструирани. За целта е необходимо да се създадат сдружения на водоползвателите.

2.2 Анализ на силните страни, слабите страни, възможностите и заплахите за региона на Странджа-Сакар

Анализът на силните страни, слабите страни, възможностите и заплахите обхваща региона като цяло с цел постигане на обща визия за развитие.

СИЛНИ СТРАНИ:	СЛАБИ СТРАНИ:
<p>Благоприятни природо-климатични условия;</p> <p>Наличие на добри естествени водоизточници;</p> <p>Наличие на развита железопътна мрежа или близък достъп до такава;</p> <p>Значителен ресурс от обработваема земя;</p> <p>Условия за развитие на различни форми на туризъм (морски, планински и др.);</p> <p>Два стратегически контролно-пропускателни пункта и един в процес на изграждане;</p> <p>Добра база от идейни предложения;</p> <p>Съхранена околна среда и богато биологично разнообразие;</p> <p>Запазени жизнени селски общности</p>	<p>Застаряващо население;</p> <p>Амортизирана инфраструктура и инфраструктурен дефицит;</p> <p>Липса на подходяща пазарна инфраструктура;</p> <p>Ниско ниво на сътрудничество между общините и неефективна вертикална и хоризонтална комуникация;</p> <p>Липса на конкурентоспособен хранително преработвателен сектор;</p> <p>Неефективна структура на земеделските култури;</p> <p>Липса на цялостна визия, свръх амбициозно планиране, неефективно обучение и ниска устойчивост.</p>
ВЪЗМОЖНОСТИ:	ЗАПЛАХИ:
<p>Европейски структурни фондове;</p> <p>Национални инвестиции фокусирани върху райони за целенасочено въздействие;</p> <p>Близки и достъпни пазари (Турция, Черно море);</p> <p>Достъп до нови пазари (след 2007 г.);</p> <p>Максимално привличане на средства по Приоритетна ос “Лидер”.</p>	<p>Евтин внос;</p> <p>Преработване на продукцията (добавяне на стойност) в чужбина;</p> <p>Засилване на конкурентния натиск върху селското стопанство;</p> <p>Намаляване на средствата вследствие на недостатъчно “усвояване”;</p> <p>Засилване на миграционните процеси;</p> <p>Промяна на икономическата среда и промяна в държавната подкрепа на селското стопанство.</p>

ЧАСТ 3: КОНЦЕПЦИЯ НА ПРЗСРСС

3.1 Въведение

Основополагащ принцип при разработването на ПРЗСРСС е участие на всички заинтересовани страни, което гарантира осигуряване на местна ангажираност към Програмата. Концепцията на ПРЗСРСС и залегналите в нея цели и приоритети са съобразени както с предвижданията на най-новите планови документи на национално, областно и местно ниво, така и с приоритетите на бъдещата политика за развитие на селските райони на ЕС.

ПРЗСРСС следва приоритетите на Европейския съюз за развитие на селските райони, изложени в “Доклад на Европейската комисия за Структурните фондове и координацията им с Фонда за сближаване: Ръководство за програмите в периода 2000-2006 г.”⁷.

- *Укрепване на аграрния отрасъл* – за осигуряване на конкурентоспособност на земеделието чрез предоставяне на подкрепа за инвестиции за модернизиране, включително за преработка и маркетинг на селскостопански продукти, като се направи опит за намаляване на производствените разходи и подобряване на качеството на продуктите, увеличаване на добавената стойност в селското стопанство и подкрепа на земеделските стопанства и околната среда в селските райони (включително агроекологични мерки).
- *Повишаване на конкурентоспособността на региона* чрез подобряване на достъпа и насърчаване на разнообразяването с нови дейности. Това включва развитие на туризъм и малки предприятия, повечето от които да произвеждат висококачествени продукти и марки. Други възможности съществуват в сферата на възобновяемата енергия, включително генериране на енергия от органични отпадъци.
- *Опазване на околната среда и наследството на селските райони*, което включва опазване на селската среда и природните ресурси, традиционните селски райони, насърчаване на селския туризъм и обновяване на селата.

3.2 Териториален обхват

Географският район Странджа-Сакар е разположен покрай югоизточната граница с Турция, между Черно море и река Марица и включва Сакар планина и ниските склонове на Странджа планина.

В предварителния обхват на програмата бяха включени 11 общини от региона. В процеса на същинска подготовка на Програмата, по предложение на Разширената работна група бе добавена и община Созопол, тъй като югозападните части на общината обхващат територии от Странджа планина. Финалният обхват на програмата включва дванадесет общини от три области и два района за планиране, чиито територии напълно или частично попадат в този географски регион:

---

⁷ Доклад на Европейската комисия от 1 юли 1999 г. за Структурните фондове и координацията им с Фонда за сближаване, публикуван в Официален журнал на ЕС: от 22.09.1999 г., № С 267

Югоизточен район за планиране:

Област Бургас : общини Малко Търново, Приморско, Царево, Средец, Созопол;

Област Ямбол: общини Болярово, Елхово, Стралджа, Тунджа;

Южен централен район за планиране:

Област Хасково : общини Любимец, Свиленград, Тополовград.

3.3 Подход на програмиране

Класифицирането на всички общини в обхвата на Програмата като селски райони предопределя значението на политиката за развитие на селските райони. Във връзка с това предвидените в програмата дейности са съобразени с идентифицираните нужди на региона и са в синхрон с предложените към момента мерки за подкрепа на развитието на селските райони от Европейския фонд за подкрепа на развитието на селските райони, приложими след 2007 г. Това би позволило тяхното финансиране след 2007 г. от Националната програма за развитие на земеделието и селските райони 2007-2013 г. и осигурява устойчивост в дългосрочен план.

В краткосрочен план възприетият подход на програмиране е въз основа анализ на съществуващата ситуация и активно партньорско участие да се идентифицират области на въздействие за прилагане на действия за устойчиво развитие на селските райони в Странджа-Сакар. Те са съобразени с изискванията за финансиране на ДФ “Земеделие”, който осигурява бюджет за стартиране на програмата през 2005 г. и е основен източник на финансиране на ПРЗСРСС. Реализирането на проекти в рамките на ПРЗСРСС, финансирани от ДФ “Земеделие”, ще позволи на земеделските стопани и други заинтересовани страни да придобият ценен опит в разработването и прилагането на проекти.

Този комбиниран подход ще позволи на местните общности в региона на Странджа-Сакар да получи значително конкурентно предимство по отношение на: (а) готовността за достъп до широк обхват от мерки по бъдещата Оперативната програма за развитие на земеделието и селските райони 2007-2013 г., и (б) капацитета за разработване и реализиране на проекти.

3.4 Общи цели на Програмата

Анализите и заключенията върху изходната ситуация и преодоляването на съществуващите предизвикателства в Странджа-Сакар предопределят насочване на програмата към постигане на следните общи цели:

1. Постепенно увеличаване готовността на местните общности за усвояване и оптимизиране на финансови средства от национални, европейски и други международни фондове и програми като акцентът е върху средства определени за развитие на селските райони.
2. Стимулиране развитието на ефективно и модернизирано земеделско производство.

3. Повишаване на инвестиционната атрактивност на района, създаване на предпоставки за устойчивото му и интегрирано развитие и повишаване качеството на живот на населението.

3.5 Оперативни цели на Програмата

1. Да се използват средствата от Държавен фонд "Земеделие" за разработване на цялостни пилотни проекти в периода 2005-2006 г. в приоритетни области.
2. Да се подготвят местните общности за прилагане на подхода Лидер.
3. Да се приложат системи за предоставяне на информация, консултации и техническа помощ на земеделските стопани и предприемачите в Странджа-Сакар.
4. Да се подпомогне модернизирването на земеделските стопанства и подобряването на селскостопанската инфраструктура.

3.6 Принос на Програмата към реализирането на други национални политики

Управленската програма на Правителството на Република България за периода 2002-2005 г. определя устойчивото развитие на селските райони като приоритетно за страната.

Настоящата „Програма за развитие на земеделието и селските райони в Странджа-Сакар” отчита трите основни типа предизвикателства, пред които е изправено развитието на селските райони на европейско и национално ниво:

Икономически: значително по-ниски от средното за страната доходи, застаряващо население в трудоспособна възраст и относително по-голяма зависимост от първичните икономически отрасли.

Социални: по-висока безработица от средната за страната, застаряване и намаляване на населението, ниска гъстота на населението и обезлюдяване, липса на достъп до основни услуги, социална изолация и стеснен обхват на възможностите за заетост.

Екологични: необходимостта да се гарантира, че селското и горско стопанство имат положително влияние върху селската и околната среда като цяло, изисква внимателно спазване на баланса между икономическите мерки за насърчаване на заетост и осигуряване на поминък от една страна и безопасност и отговорно отношение към околната среда, от друга.

Основните сфери, изискващи внимание в бъдещата политика за развитие на селските райони са формулирани в изводите на втората Европейска конференция за развитие на селските райони, състояла се през ноември 2003 г. в Залцбург. Те включват: (а) земеделие, (б) разнообразяване на доходите в селските райони, (в) участие на заинтересованите страни, (г) достъп до публични услуги и (д) опростяване на мерките и програмите. ПРЗСРСС се основава на научените уроци от този и други форуми за политиката за развитие на селските райони.

Обхватът на дейностите в ПРЗСРСС, идентифицирани чрез участие на широк кръг заинтересовани страни и експерти, съответства на четирите приоритетни Оси от предложението за Регламент на ЕС за подкрепа на развитието на селските райони.

ПРЗСРСС ще допринесе и за постигане на долу изложените основни цели на „Националния план за развитие на земеделието и селските райони за 2000-2006 по програма САПАРД” (НПРЗСС).

- Подобряване на ефективността на земеделското производство и насърчаване на конкурентоспособен хранително-преработвателен сектор, чрез по-добра пазарна и технологична инфраструктура и стратегическа инвестиционна политика, насочени главно към достигане на Европейските стандарти;
- Устойчиво развитие на селските райони, в съответствие с най-добрите екологични практики, чрез създаване на алтернативна заетост, разнообразяване на икономическите дейности и изграждане на необходимата инфраструктура. Това ще доведе до подобряване условията на живот и стандарта на селските общини, до повишаване на доходите и създаване на нови възможности за заетост.

ПРЗСРСС обхваща територии със значимо биологично разнообразие. Съгласно разпоредбите на Закона за биологичното разнообразие (ЗБР), процесът на идентифициране на териториите, които ще получат статут на места по “Натура 2000”, вече е започнал. Според предварителната идентификация, от 17% до 100% от териториите на общините в обхвата на ПРЗСРСС могат да се класифицират като места по “Натура 2000”. ЗБР изисква изграждането на Националната екологична мрежа (НЕМ) да завърши до 2006 г. Освен съществуващите защитени територии, НЕМ обхваща териториите, които имат потенциала да бъдат включени в Европейската екологична мрежа “Натура 2000”. Според изискванията на ЗБР, всички определени защитени зони следва да имат Планове за управление.

Природен парк (ПП) “Странджа”, най-големият природен парк в страната, обхваща цялата територия на община Малко Търново и 71% от територията на община Царево. Законът за защитените територии (ЗЗТ) изисква изготвянето на десетгодишни планове за управление на обявените природни паркове. Съгласно ЗЗТ и с финансовата подкрепа на Швейцарската агенция за развитие, Планът за управление на ПП “Странджа” вече е разработен. Процедурата за приемането му е започнала и се очаква Планът да влезе в сила през 2005 г. Всички дейности по програмата следва да се съобразяват с режимите и нормите на ползване определени със съответните планове за управление на защитени територии.

Районът Странджа-Ропотамо е определен и като един от трите пилотни района по Мярка 1.3. от НПРЗСС “Развитие на селскостопански дейности, целящи опазване на околната среда” в рамките на дейност “Управление и поддържане на полуестествени местообитания”. Районът включва общините Малко Търново, Приморско и Царево.

Във връзка с подготовката на новата Национална програма за развитие на земеделието и селските райони за периода 2007-2013 г., МЗГ започна работа по дефиниране на необлагодетелстваните райони в Република България и други дейности по приоритетна Ос 2. “Управление на земята”, включително свързаните с това плащания по “Натура 2000” на хектар земя/ гора с цел компенсирание на увеличените разходи за ползване. Съгласно направената предварителната оценка, териториите на всички общини от обхвата на Програмата биха могли да бъдат класифицирани като необлагодетелствани райони. Две от общините – Малко Търново и Болярово - целенасочено бяха избрани за участие в пилотната схема на МЗГ за подпомагане на необлагодетелствани райони. Схемата стартира през 2005 г. и се финансира от ДФ “Земеделие”.

ПРЗСРСС е насочена към общини, които в рамките на Регионалните планове за развитие могат да бъдат класифицирани и като “райони за целенасочено въздействие” по смисъла на Закон за регионално развитие. Определянето на районите за целенасочено въздействие се извършва съгласно критерии, определени с допълнението и изменението на закона за регионално развитие от 12.04.05г. Предварителната оценка, изготвена в процеса на разработване на програмата по критериите на ПМС №166 от юли 2004 г. показва, че седем от общините в обхвата на Програмата могат да бъдат класифицирани като “изостанали гранични райони”, а други четири – като “изостанали селски райони”. Окончателното определяне на районите за целенасочено въздействие ще се извърши с приемането на Регионалните планове за развитие 2007-2013г., които се очаква да бъдат готови до края на юни 2005 г.

Изложената по-горе информация е обобщена в Таблица 1.

Таблица 1: Статут на общините, произтичащ от основни национални политики

Община	Планиране на регионалното развитие		Планиране на развитието на селските райони		Планиране свързано с опазването на околната среда		
	Актуализирани ОПР 2000-2006	Възможен статут на район за целенасочено въздействие ⁸	Статут	Възможен статут на необлагодетелстван селски район	План за управление на Природен Парк Странджа	Възможен обхват на „Натура 2000” ⁹	
		изостанал граничен район	изостанал селски район				
Малко Търново		да	да	селски	да (пилотна територия) ¹⁰	да/ 100%	100 %
Царево		да		селски	да	да/ 71%	80%
Средец		да		селски	да		49%
Приморско	да	-		селски	да	да/ 0,3%	44,13%
Созопол	няма данни	няма данни	няма данни	селски	да		няма данни
Тунджа		-	да	селски	да		16,94%
Стралджа		-	да	селски	да		28,73%
Елхово		да		селски	да		64,83%
Болярово		да	да	селски	да (пилотна територия)		83,45%
Тополовград		да		селски	да		83,86%

⁸ За определяне на възможния статут на районите за целенасочено въздействие са използвани показателите определени в ПМС 166 от 14.07.2004 г., които са представени в Приложение 1 на *Обобщаващ доклад – състояние и перспективи*. Информацията е по официални данни на НСИ към момента на изготвяне на доклада.

⁹ Информацията е по предварителни данни към август 2004 г. и отразява приблизителните площи на тези места във всяка една от общините. *Източник*: Проект “Опазване на видове и местообитания в България: сближаване с ЕС.”

¹⁰ Общината е пилотна територия по Пилотна схема за подпомагане на земеделските производители в необлагодетелствани селски райони.

Любимец		да		селски	да		51,25%
Свиленград		не		селски	да		92,54%

Дейностите в обхвата на ПРЗСРСС ще допринесат още и за постигане на включените в общинските документи за развитие цели за развитие на общините в обхвата на ПРЗСРСС. Последното е от изключително значение за постигането на единна визия за развитие на региона. По-долу са дадени целите, определени в някои от документите за развитие (стратегии или планове) на конкретните общини.

Община Болярово (Стратегия за развитие на общината, актуализирана 2003)

1. Транс-гранично сътрудничество;
2. Инфраструктура;
3. Икономика – сектор Земеделие;
4. Екология;
5. Отдых и туризъм;
6. Създаване на информационни системи и центрове.

Община Стралджа (Стратегия за развитие на общината, актуализирана 2004)

1. Създаване на условия за развитие на традиционно и алтернативно земеделие и връзка с преработващата индустрия;
2. Подкрепа на малкия и средния бизнес и занаятите. Създаване на условия за привличане на чужди инвеститори;
3. Подобряване на физическата и социалната инфраструктура и параметрите на околната среда за стабилизиране на социалните и икономическите процеси;
4. Подобряване на професионалното и образователното ниво на населението и неговата адаптивност към новите условия на труд; намаляване на безработицата най-вече сред младите хора в общината;
5. Подобро взаимодействие между местните институции и издигане ролята на гражданското общество. Подсигуряване на безопасност и законност.

Община Тополовград (Стратегия за развитие на общината, 2000)

1. Подобряване качеството на живот и човешките ресурси и подсигуряване на по-висок жизнен стандарт;
2. Развитие на интензивно селско стопанство;
3. Подобряване на съществуващата и изграждане на нова физическа и социална инфраструктура, в съответствие с благоприятното разположение на общината;
4. Създаване на благоприятна среда за инвестиции и развитие на иновационните високи технологии;
5. Създаване на трансгранична структура и пропускателен пункт;
6. Развитие на туризма и опазване на околната среда.

Община Любимец (Стратегия за развитие на общината, 2000)

1. Създаване на по-добри условия за труд и живот на гражданите от общината;
2. Създаване на по-добри условия за развитие на земеделието и по-добра пазарна реализация на земеделската продукция;
3. Възстановяване на икономиката чрез подкрепа на малкия и средния бизнес и създаване на по-добра среда за започване на нов бизнес;

4. Оптимизиране на ползите от транс-граничното положение на общината.

Община Тунджа (Стратегия за развитие на общината, 2000)

1. Основна цел заложена в стратегията е създаването на условия за гладко и устойчиво развитие на общината;
2. Интензивно използване на ресурсите на общината и опазване на околната среда;
3. Подобряване и създаване на нова съпътстваща инфраструктура;
4. Оптимизиране на мрежата от социална инфраструктура и подобряване качеството на жизнената среда.

Община Средец (Стратегия за развитие на общината, 2000)

1. Стабилизиране, развитие и разнообразяване на икономиката чрез създаване на благоприятни условия за бизнеса;
2. Подобряване на административните услуги и създаване на по-добра институционална среда;
3. Опазване и развитие на човешкия потенциал и създаване на условия за намаляване на социалните различия;
4. Опазване и подобряване на околната среда и създаване на подходяща инфраструктура.

Община Приморско (Стратегия за развитие на общината, 2004)

1. Развитие на рекреационния туризъм и удължаване на туристическия сезон. Въвеждане на нови форми на туризъм;
2. Развитие на земеделието, на основа на подходящи почвени и климатични условия и традициите на региона;
3. Стабилизиране и разрастване на местната индустрия;
4. Ефективно управление и разрастване на общинската собственост както в общинските фирми, така и в тези с общинско участие;
5. Създаване на условия за развитие на човешкия фактор в съответствие с изискванията на пазарната икономика, за качествено обслужване на гражданите и отдаване на значение на свободното време на хората.

Община Елхово (Програма за развитие на общината 2000 – 2006)

1. Създаване на условия за устойчиво развитие на индустрията, земеделието и обществената дейност чрез разумното и оптимално ползване на съществуващите почвени и климатични характеристики, индустриален капацитет, привлечените външни и вътрешни инвестиции за стабилизирането и подобряване нивото на социално-икономическото развитие;
2. Въз основа на машиностроене, хранително-вкусовата промишленост и леката промишленост като основни измерения на развитието, да подсигури стабилен растеж и пазарна реализация на продукцията;
3. Да подсигури стабилен растеж чрез ефективно ползване на природните и климатични условия, както и на съществуващото техническо оборудване за горския сектор и земеделието;
4. Транс-гранично сътрудничество с територията около град Одрин – Република Турция;

5. Увеличаване на приходите и подобряване качеството на живот.

Община Малко Търново

1. Поощряване развитието на малките и средните предприятия;
2. Поощряване развитието на земеделието и горското стопанство;
3. Развитие на различни видове туризъм чрез оползотворяване на местния потенциал;
4. Развитие на международното сътрудничество;
5. Привличане на инвестиции – вътрешни и външни.

Община Царево

1. Осъществяване на конкурентен и печеливш модел на туристическа икономика;
2. Устойчива заетост;
3. Достигане на европейски критерии за урбанизация в екологично чисти територии;
4. Развитие на модерна туристическа инфраструктура, способстваща за удължаване на туристическия сезон;
5. Икономическо управление на природните ресурси;
6. Подсигуряване на достъп до образование и здравеопазване в условията на реформи.

Община Свиленград

1. Конкурентоспособност и устойчива заетост.
2. Трансгранично сътрудничество.
3. Постигане на качествена жизнена среда.

3.7 Механизми за постигане на целите

Цялостният анализ показва, че “Програма за развитие на земеделието и селските райони в Странджа-Сакар” ще бъде изправена пред едно основно предизвикателство - провокиране на интереса и активността сред потенциалните бенефициенти. В тази връзка, програмата предвижда долу изложените механизми.

При подготовката на ПРЗРСС са взети предвид паралелно протичащите процеси на регионално планиране – подготовка на общински и регионални планове за развитие и областни стратегии. Съвместната работа с общинските администрации, както и установените контакти с консултантите разработващи регионалните планове реализират синергията между регионалните планиращи документи и ПРЗРСС като подпомагат идентифицирането на реални проекти и увеличават шансовете за тяхното бъдещо финансиране при включването им в общинските и регионални планове за развитие.

Част от по-малките инфраструктурни проекти (в областта на услугите, производствена структура и др.), биха могли да се финансират и чрез Националната програма за развитие на земеделието и селските райони след 2007 г. (Ос три: “Разнообразяване на селската икономика и подобряване качеството на живот в селските райони”), в случай че отговарят на приоритетите и критериите за допустимост. В този смисъл много важно е в периода на действие на настоящата

Програма ПРЗСРСС да се изгради капацитет и умения в местните институции за подготовка на проекти, съгласно изискванията на бъдещите програми.

Предвид големия интерес своевременно в Република България да стартира подготовката на селските райони в България за изпълнение на дейности по приоритетна Ос "Лидер", който се зароди и разрасна в хода на изпълнение на друг съвместен Проект на МЗГ и ПРООН – "Устойчиво развитие на селските райони", се счита за уместно МЗГ, свързаните институции и всички донорски организации, работещи в сходни сфери да подкрепят разгръщането на тази подготовка и в района на Странджа-Сакар. Тук следва да се подчертае и наличието на изявен интерес и самоинициатива от страна на местните общности в тази насока.

Осигуряването на достатъчен финансов ресурс за изпълнение на програмата и пакет от атрактивни финансово-икономически стимули за стартиране на земеделски дейности в областта на идентифицираните приоритети е един от начините за стимулиране на интереса към програмата. Последното е от изключителна важност, за да се подкрепи специализацията и конкурентоспособността в областта на земеделието, съобразно природните особености на региона. В тази връзка, международният консултант и работните групи предлагат прилагането на световно утвърденият подход за изпълнение на проекти с демонстрационен ефект. Цели се изграждане на основна селскостопанска инфраструктура, придружено с ефективното и бързо разпространение на добри практики. Европейският опит доказва, че успешно реализираните ключови демонстрационни проекти носят изключителни ползи за цялостното развитие на местните общности.

Демонстрационните проекти ще бъдат цялостно разработени в съответствие с директивите и регламентите на ЕС и с добрата международна практика. Всеки един демонстрационен проект ще функционира като център за разпространение на добри практики и изследвания и ще бъде отворен за информиране и обучение на всички потенциални бенефициенти в региона. Той ще се популяризира на местно ниво, ще включва участие на местните власти и ще насърчава създаването на сдружения на производителите. Ще се предоставя обучение за производството, техники за редуване на културите, прилагането на хербициди, фунгициди и торове, както и за обработването, пакетирането, маркетинга и продажбите на продукцията. Тези проекти ще облагодетелстват повече от една община и ще стимулират сътрудничеството помежду им като целят премахване на безсмислената конкуренция между тях и постигането на интегрирана визия за развитие на региона като цяло. Проектите трябва да съответстват на целите и приоритетите на програмата. Финансирането им ще бъде на конкурентен принцип – за целта Разширената работна група изготви предложение за процедура за кандидатстване и администриране на демонстрационните проекти.

С оглед постигане на висока заинтересованост на бенефициента, за тези проекти е целесъобразно да се осигури безвъзмездно финансиране в размер на около 50% от стойността на проекта – схема, изпитана и утвърдена в прилагането на програма САПАРД.

Законът за подпомагане на земеделските производители (22.05.1998) създава специализиран Държавен фонд "Земеделие" за прилагане на одобрените от МС годишни програми. Член 12 от Закона дава възможност за подпомагане на земеделските производители в широк кръг от дейности. В този смисъл, финансирането на демонстрационни проекти в съответствие със законово определените дейности и идентифицирани програмни приоритети на ПРЗСРСС и от

страна на Държавен фонд "Земеделие" е от изключително значение за постигане на целите на програмата. Последното, освен преки инвестиции, би стимулирало участието и на други донори.

ЧАСТ 4: ПРОГРАМНИ ПРИОРИТЕТИ И ДЕЙНОСТИ

4.1. Програмни приоритети

В процеса на подготовка на ПРЗСРСС бяха идентифицирани следните програмни приоритети, в рамките на които са представени конкретни дейности:

- А. Растениевъдство** - градинарство, лозарство, производство на плодове и ядки;
- Б. Усъвършенстване на животновъдството;**
- В. Подобряване на инфраструктурата в селските райони;**
- Г. Разнообразяване на местната икономика и развитие на пазари;**
- Д. Изграждане на капацитет** за бъдещото реализиране на проекти по приоритетна ос Лидер;
- Е. Обучение, образование и информация**

Програмните приоритети бяха разработени от консултантския екип въз основа на приоритетни идеи за проекти, идентифицирани от работните групи за подготовка на програмата и анализите, представени в петте подготвителни изследвания и в *“Обобщаващ доклад – състояние и перспективи”*. Консултантският екип разви аргументация и разгледа потенциалния принос на съответните програмни приоритети и дейности към бъдещите инициативи за развитие на селските райони. Необходимо е конкретните идеи за проекти да бъдат разпределени за финансиране съобразно условията за финансиране по схемите на Държавен фонд “Земеделие”, донорските агенции или по финансирането след 2007 г., след присъединяването на България към ЕС.

4.2 Дейности по програмни приоритети

Настоящата секция на програмата представя програмните приоритети и дейностите в тях, като разяснява техните възможности, рискове или ограничения за развитие. Важен аспект от анализа е приносът на конкретните действия за постигане на общите и оперативни цели на програмата. В допълнение са направени препоръки за възможни демонстрационни проекти като се аргументира тяхната реализация.

Към настоящия момент, регионът може да бъде разгледан като неразвит по отношение на реализацията на действителния му потенциал. Наблюдава се цялостно амортизиране на инфраструктурата, която би могла да подкрепи и развие земеделския сектор. Земеделските и свързаните с тях практики могат да се определят като неустойчиви, нанасящи вреди на околната среда и остарели. Помощта за земеделските стопани, осигурявана чрез местните структури на МЗГ, включително и Службите за съвети в земеделието, е недостатъчна поради липсата на достатъчно инвестиции. Земеделският сектор в Странджа-Сакар не е усвоил почти никакви средства по програма САПАРД. Принципните причини за това са свързани с неспособността за достигане до съответните средства, процеса на кандидатстване за финансиране и ниския процент на регистрация на земеделските производители. Важно е да се отбележи, че регионът и особено общинските органи, са получили значително обучение в областта на управление на проектния цикъл. Независимо от това, по-голямата част от проектните идеи не се реализират. Тази тенденция ще продължи, освен ако не се вземат мерки за преодоляване на причините за тези проблеми и за реализиране на целите, идентифицирани за региона.

Таблицата по-долу представя обхвата на програмните приоритети и дейности в рамките на ПРЗСРСС.

Таблица 2: Програмни приоритети и дейности

ПРОГРАМНИ ПРИОРИТЕТИ	ДЕЙНОСТИ
А. РАСТЕНИЕВЪДСТВО - ГРАДИНАРСТВО, ЛОЗАРСТВО, ПРОИЗВОДСТВО НА ПЛОДОВЕ И ЯДКИ	Култивиране на билки, медицински култури и ароматни видове
	Пипиниерство (производство на разсад)
	Производство на ядки
	Употреба, прилагане и изхвърляне на пестициди/ хербициди
	Производство на мед
	Производство на трюфели и други местни природни продукти
	Защита от вятър и борба с ерозията на почвите
	Лозарство и винарство
	Зеленчукопроизводство и производство на ягодоплодни
Б. УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА ЖИВОТНОВЪДСТВОТО	Подобряване на организацията и разширяване използването на изкуственото осеменяване при говеда и овце
	Развитие на месодайно овцевъдство и говедовъдство
	Изграждане на млекосъбирателни пунктове, отговарящи на ветеринарно-санитарните изисквания
	Промяна на местните практики за отглеждане на прасета на свобода в съответствие с ветеринарните изисквания
	Съхраняване на местните породи животни
В. ПОДОБРЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРАТА В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ	Преработка на органични отпадъци
	Водоснабдяване и напояване
	Развитие на пазарни обекти
	Защита на речните долини
	Производство на биогаз
	Усъвършенстване на селската и градска пътна инфраструктура
	Езера, водохранилища и язовири
Г. РАЗНООБРАЗЯВАНЕ НА МЕСТНАТА ИКОНОМИКА И РАЗВИТИЕ НА ПАЗАРИ	Развитие на туризма – селски, ловен, културен, еко туризъм
	Брендинг (създаване на търговска марка) на земеделски продукти
Д. ИЗГРАЖДАНЕ НА КАПАЦИТЕТ ЗА БЪДЕЩОТО РЕАЛИЗИРАНЕ НА ПРОЕКТИ ПО ПРИОРИТЕТНА ОС ЛИДЕР	Подкрепа за създадената инициативна група Лидер в Тополовград; Създаване на други Лидер групи.
Е. ОБРАЗОВАНИЕ, ОБУЧЕНИЕ И ИНФОРМАЦИЯ	Рехабилитация и обновяване на професионалните училища
	Въвличане на бизнес централите от мрежа “JOBS” за предоставяне на информация
	Организации на производителите и създаване на интегрирани системи с преработватели на селскостопанска продукция
	Регистрация на земеделски производители
	Повишаване на знанието за програмите на ЕС
	Обучение за биологично производство и сертифициране на биологична продукция

А. РАСТЕНИЕВЪДСТВО - ГРАДИНАРСТВО, ЛОЗАРСТВО, ПРОИЗВОДСТВО НА ПЛОДОВЕ И ЯДКИ

Регионът на Странджа-Сакар е уникален за България по отношение на почви, климат, топография и водоизточници. Сезонът за развитие на растениевъдство е оценен на повече от 9,5 месеца годишно. Територията е изключително подходяща за развитие на интензивно земеделие, градинарство, лозарство, както и за производство на други видове култури. Историческите данни за използване на земята предоставят ясни доказателства, че някога регионът е бил значим селскостопански производител за България.

В рамките на този програмен приоритет са идентифицирани девет дейности. Всички те могат да бъдат възприети като относително нови, пилотни дейности. Те могат да бъдат реализирани като демонстрационни проекти там, където има по-голямо разбиране за процесите и практиките, както и възможност за повторимост и реализиране на икономическа полза в краткосрочен план. Тези пилотни дейности също могат да послужат и като основа за предприемане на стъпки, които ще предоставят възможност за по-бързото и потенциално по-голямо усвояване на европейски средства след 2007 г.

- **Култивиране на билки, медицински култури и ароматни видове**

България е един от най-големите производители на медицински и ароматни видове и билки в Европа. Очаква се настоящите нива на производство да се увеличат. По-голямата част от продукцията се изнася от страната с ниска добавена стойност или преработка. Регионът на Странджа-Сакар разполага със значителен потенциал за разширяване на тези производства, което се дължи на благоприятните климатични, почвени и водни условия. Основните пречки, които стоят пред увеличаване на производството и преработката се свързват с неадекватна инфраструктура, производствени техники, системи за преработка, съхранение, пакетиране, както и с ниска информираност за пазарното търсене.

- **Пипиниерство (производство на разсад)**

Производството на разсад за плодове, ядки, видове за защита от вятър, орнаментни видове, лози или дървесина в региона е ниско или напълно отсъства. За да се отговори на нуждите на настоящите и бъдещи производители и ползватели на тези видове, е важно да се подкрепи установяването и развитието на пипиниерството или изграждането на разсадници. Разсадниците са необходими също и за защита и съхраняване на местните генетични видове, както и за създаване на нови видове и такива с високи добиви.

- **Производство на ядки**

Независимо че производството на ядки в региона е ниско, то би могло да се развие и да реализира значителни икономически ползи, вследствие на растящото търсене на европейския пазар. Условията за отглеждане и производство на черупкови видове са много добри.

- **Употреба, прилагане и изхвърляне на пестициди/ хербициди**

Прилагането и изхвърлянето на хербициди, инсектициди, фунгициди и други градинарски и селскостопански химикали бе идентифицирано като проблем на заседанията на Разширената работна група. Прилагането на тези химикали изисква използване на добре калибрирано оборудване и съоръжения, което е доста различно от практиките в миналото, където една проста раница или пръскачка на гръб би била достатъчна. Методите и техниките за прилагане на тези химикали са отбелязали значително развитие. Химикалите се прилагат в излишни количества като не се използват по конкретното си предназначение и не са рентабилни. Изхвърлянето на излишните химикали, контейнерите за съхранение и пакетирането не се регулира и контролира. В повечето случаи те се изхвърлят или просто някъде, или се събират с битовите отпадъци. В допълнение, доста от големите селскостопански производители имат запаси от подобен тип химикали с изминал срок на годност. Строгата европейска регламентация в тази област налага повишаване на нивото на информираност и образование, както и осигуряване на необходимата инфраструктура за тяхната употреба и изхвърляне.

- **Производство на мед**

В Странджа-Сакар съществува дълга и установена традиция за производство на мед. Разнообразието на видовете мед се определя от разнообразието на растителните видове, сред които са акация, липа, лавандула и др. Медът се събира чрез стационарни или мобилни кошери през лятото и есента. Чрез създаване на допълнителни засаждания от тези медоносни видове, се наблюдава потенциал за увеличаване на настоящото и бъдещо производство на мед. Необходимите действия е възможно да включат създаването на сдружения на производителите на мед, съвременни системи за преработване и пакетиране на мед, както и опазване на местните популации пчели.

- **Производство на трюфели и други местни природни продукти**

В България вече са стартирали инициативи за изграждане на трюфелни плантации. В региона вече се развива съвместна българо-френска инициатива за производство на трюфели. Подкрепата за разработване на ниши от естествени продукти като трюфели е важна. Необходимо е да се насърчат допълнителни изследвания и разработване на подобни местни естествени продукти (например специфични видове гъби).

- **Защита от вятър и борба с ерозията на почвите**

Голяма част от централната част на региона на Странджа-Сакар в голяма степен е изложена на вятър, сняг и слана. Според съществуващите данни може да се допусне, че в миналото са съществували естествени бариери срещу вятър. Те допринасят за подобряване на земеделската продукция, опазване на водите, подобряване на дивата природа и производството на мед, като могат да се разглеждат още и като източник на материал за заграждане и ограждане на засетите площи. Важно е бариерите срещу вятър да бъдат зонирани и разпределени, както и кои растителни видове се използват. Състоянието на почвите е един от основните проблеми в района. Неизползването на техники за редуване на културите оказва негативно влияние върху плодородието на почвата в земеделските земи. В същото време, нарасналото строителство в планинските и крайбрежни области, без подходящо планиране и контролиране на влиянието върху околната среда, влияе отрицателно върху стабилността на почвите.

- **Лозарство и винарство**

Лозарството в региона може да бъде описано като изостанало и далеч под оптималното ниво. В миналото регионът е представлявал един от най-добрите винопроизводители в България, а за някои видове лозя все още се наблюдава силно търсене от други райони в страната. По-голямата част от съществуващите лозя са заменени със зърнена или други системи на земеделско производство. В голяма част от общините в момента настоящите лозови насаждения не са подходящи за съответния тип почва. По-голямата част от лозовите масиви се сблъскват с проблеми свързани с недостатъчна инфраструктура, поддръжка, напояване, водоснабдяване, защита от вятър и слана. Липсват сдружения на производителите, както и съвременни винарни. Важно е да се предостави подкрепа за едно по-добро планиране на лозята, защита на ценни видове лозя, поддръжка, технологии, както и за въвеждане на такива видове лозя, които са съвместими с почвените и климатични условия в региона.

- **Зеленчукопроизводство и производство на ягодоплодни**

В България се наблюдава дефицит на непрекъснато пазарно предлагане на по-голямата част от градинарското производство (както за декоративни, така и за търговски цели). Отличните климатични, почвени и водни условия предоставят една стабилна основа за подобряване на този тип производство. В региона не се наблюдава интензивно градинарско производство. Анализът в Обобщаващия доклад показва, че настоящата структура на културите не отговаря на съществуващите почвени ресурси, което води до ниски добиви и ограничава перспективите за развитие. Трайните насаждения например, такива като лозя, овошки и ядки са минимални, докато природните условия за тях са особено подходящи. В момента, произвеждането на градински видове е сезонно. Качеството на продукцията е ниско, тя не се окачествява и не се съхранява по подходящия начин. Маркетингът и продажбата на продукцията в най-добрия случай е случайно, а местните улични сергии са типичното място за продажба. Изпъква необходимостта от усъвършенстване на планирането на цялата зеленчукова продукция.

Необходимо е действията да се насочат към разрешаване на проблема с непрекъснатостта на търговското предлагане чрез разработване на парници и съоръжения за съхранение, усъвършенстване на културите, напояване и водоснабдяване, създаване на сдружения на производителите, въвеждане на култури с повишен добив и удължен сезон, осигуряване оборудване за обработване и пакетиране, изграждане на защити от слана и вятър, опазване на местни видове, провеждане на обучения за техники за редуване на култури и за прилагане на торове и химикали. Наблюдава се още и потенциал за увеличаване на настоящите нива на биологичното градинарско производство.

Препоръчва се разработването на широко мащабен демонстрационен проект, който включва елементи от всички горепосочени дейности. Такъв демонстрационен проект би могъл да бъде създаване на стопанство за отглеждане на ягоди, в което ще се изградят оранжерии, полиетиленови тунели, напоителна инфраструктура, оборудване за засаждане, съхраняване (хладилно) и обработка. Там могат да се разработят ягодоплодни видове, които са с високи добиви, удължен сезон и високо качество. Ще се предоставя обучения за производство, техники за редуване на културите, прилагане на хербициди, фунгициди и торове, както и за обработване, пакетиране, маркетинг и продажба на продукцията.

Б. УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА ЖИВОТНОВЪДСТВОТО

Анализът на изходната ситуация подкрепят тезата, че в миналото в региона е съществувал добре развит месен и млечен сектор. Днес тези подотрасли могат да се опишат като силно разпокъсани и с остарели практики. Повечето от млекодайнните стада са изключително малки. Животновъдството се развива на основата на самозадоволяващото се стопанство, а интензивното животновъдство е слабо развито. Нивото на управление на пасища е ниско, а качеството на храната през зимния период е под средното. За адресиране на тези важни проблеми са нужни действия за увеличаване на размера на земеделското стопанство, провеждане на обучение и развиване на умения за животновъдство, задълбочена развъдно-подобрителна работа във всички животновъдни структури с оглед създаване на високо продуктивни животни, уедряване на стадата чрез създаване на сдружения на производителите с цел защита интересите им и достъп до програма САПАРД и други програми, разработване на кланици, събиране на съхраняване на продукцията.

Млечната и животинска продукция изисква съществено преструктуриране и развитие, за да бъде конкурентоспособна в бъдеще. Опитът във всички страни на Европейския съюз показва, че малките стопанства не са жизнеспособни и устойчиви в дългосрочен план. За преодоляването на този дефицит е необходимо да се проведе стратегическо планиране за сектора и региона.

В рамките на този програмен приоритет са идентифицирани пет дейности. Третата от тях се отнася до събирането на мляко и се препоръчва като демонстрационен проект.

- **Подобряване на организацията и разширяване използването на изкуственото осеменяване при говеда и овце**

Липсата на изкуствено осеменяване за производството на месодайни и /или млекодайни стада е основен недостатък за подобряване на животновъдството. Независимо, че подкрепата на тази интервенция е препоръчителна, първо е необходимо да се планира развитието на породите животни в региона. Подходящо е да се организират пунктове и линии за изкуствено осеменяване, които да излизат и да се обслужват от оперативните хранилища и звената на Изпълнителна агенция по Селекция и репродукция на животните (ИАСРЖ) да се организира обучение на техник осеменители (като база може да се използва Регионална дирекция СРЖ - Сливен), фермерите да се осигурят със семенен материал с говежди разплодници от подходящи породи.

- **Развитие на месодайно овцевъдство и говедовъдство**

Производството на овче месо в региона започва да се възражда, като овцевъдството има номадски характер. Неконтролираната паша може да доведе до ерозия на почвата и да разруши важни дървесинни, медицински и билкови видове, което налага въвеждането на управление на пасищата, включително при моделите за естествено пасуване.

В района традиционно се отглеждат животни от месодайно направление, което е благоприятствано от агро-климатичните условия, позволяващи увеличен пасищен сезон. Общините Свиленград, Елхово, Тунджа, Болярско и Средец разполагат с обширни пасища и традиции за развиване на месодайно овцевъдство и говедовъдство при отчитане спецификата на района и агроекологичните условия. Много подходящо за района е възстановяването на традициите в животновъдството, увеличаване на

поголовието и продуктивността чрез създаване на месодайни хибриди в говедовъдството и овцевъдството. Производството на вълна е преди всичко за нуждите на местния пазар, а търгуването ѝ в другите райони на страната е ниско или липсва. Европейските и световни цени на вълна са изключително ниски, което предопределя малък или почти нулев пазарен потенциал. Традиционното тъкане е важна селска индустрия. То страда от ред слабости, които се отнасят до техниките за чистене, сушене и липсата на по-съвременни системи за производство на тъкани.

Действията в областта на овцевъдството трябва да включат усъвършенстване на управлението на пасищата, въвеждането на месодайни породи, както и да подкрепят производството на тъкани и дрехи. Изграждането на сдружения на земеделски производители от месодайно направление се разглежда като изключително полезно.

- **Изграждане на млекосъбирателни пунктове, отговарящи на ветеринарно-санитарните изисквания**

Събирането на млякото е сред основните пречки към подобряване на производството на млечни продукти в региона на Странджа-Сакар. Към настоящия момент то се произвежда и съхранява на място. Производството на мляко като цяло се основава на нуждите на себезадоволяващото се стопанство като то е високо през пролетта и лятото. По-голямата част от него се използва за добиване на масло, сирене и кисело мляко. Излишъкът се дава за храна на младите животни. Млекодобивът и обработката на мляко в региона е далеч от изискванията на практиките и стандартите на Европейския съюз. За преодоляване на този дефицит е необходимо създаване на организации и кооперации на производителите, подобно на развитите в Дания, Великобритания, Ирландия и Франция. Събирането на мляко само по себе си не е достатъчно да посрещне нуждите на отрасъла. Наблюдава се необходимостта от цялостно реструктуриране на съществуващата система за производство на мляко. Силно се препоръчва прилагане на демонстрационен проект, който ще позволи разработване на система, която ще изиска модернизиране на материално-техническата база за млекопроизводство, ще включи подобряване на животновъдството, разработване на план за управление на пасищата, станция за преработка на мляко със студено съхранение и план за контрол на качеството.

- **Промяна на местните практики за отглеждане на прасета на свобода в съответствие с ветеринарните изисквания**

В региона съществува традиция местна порода домашни прасета да се отглеждат на свобода в гората. Ветеринарните разпоредби не могат да толерират подобни практики и хората са принудени да ги прекратят. Независимо от положените усилия, практиката продължава и носи както заплахата от болести, така и рискове за навлизане на заразено месо на пазара. Намесата в тази област трябва да включи увеличаване на информираността за проблема, образоваността, както и разработване на алтернативни системи за свиневъдство.

- **Съхраняване на местните породи животни**

Възстановяването и съхраняването на типично местни и други подходящи породи животни като странджанска, сакарска и каракачанска овца, българско сиво говедо, и източнобалканска свиня е от изключителна важност. Към момента стадата от тези породи са много малко или почти липсват и въпреки трудностите, свързани с тяхното възстановяване и увеличаване, следва да се има предвид, че те са максимално адаптирани към съществуващите природно-климатични условия на района, което ги

прави подходящи за развитие на биологично производство и модели на естествено пашуване.

В. ПОДОБРЯВАНЕ НА ИНФРАСТРУКТУРА В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

Свързаната със земеделското производство инфраструктура се намира в изключително лошо състояние. През последните тридесет години се наблюдава продължителен процес на износване. Съществуващата инфраструктура не се поддържа, а дейностите по възстановяване и доизграждане са малко или изобщо няма такива. Проблемите включват влошаване на състоянието на цялостната пътна мрежа. Пътищата към и между земеделските стопанства са остарели. Водоснабдителните и напоителни системи не функционират. Инфраструктурата, свързана с продажбата на животни и животински продукти е или остаряла, или липсва.

Управление на селскостопанските отпадъци (всички видове) почти липсва, а услугите по тяхното събиране и изхвърляне не съществуват. Наличието на незаконни сметища е често срещано явление, което придобива все по-големи размери. В резултат от лошото управление и контрола по изхвърлянето на отпадъци, се замърсяват водни канали и райони с висока природна стойност. Постройките за животни са в лошо състояние, а съвременни постройки за съхранение при зимни условия няма. Нивото на съхранение на фуража също е ниско. Селскостопанската инфраструктура е остаряла и не е подходяща за предвидените цели. Обобщаващият доклад представя конкретните проблеми на инфраструктурния дефицит по видове инфраструктура, общини и за региона като цяло.

В този програмен приоритет бяха идентифицирани шест дейности. Препоръчва се разработването на инфраструктурни демонстрационни проекти, свързани с преработката на органични отпадъци, изграждане на постройки за животни, парници, системи за водоснабдяване и напояване.

• Преработка на органични отпадъци

Поради малкия размер на земеделските стопанства органичните отпадъци представляват траен проблем. Системи и методи за рециклиране и повторната им употреба като цяло липсват. Към момента в региона има излишък от такива отпадъци.

Сметища: Към момента, отпадъците (всички видове) се изхвърлят на случаен принцип из целия регион на Странджа-Сакар. Рисковете, свързани с неконтролираните отпадъци са много и представят нарастваща здравна и екологична заплаха. Други отрицателни ефекти са свързани с увеличаване на вредителите, разпространяване на неприятни миризми, което вреди на развитието на туризма и разваля пейзажа. Създаването на сметища и събирането на отпадъци ще бъде недостатъчно за разрешаване на проблема в краткосрочен план. Силно се препоръчва разработване на стратегия за управление на отпадъци/ рамков план за региона.

Препоръчва се ДФ “Земеделие” да съдейства за разработването на проекти, свързани с органичните отпадъци. Те съответстват на по-общата стратегия за подпомагане на сертификацията на биологично земеделие, както и с производството на биогаз. Финансирането може да се насочи към изграждане на централизирани пунктове за събиране, центрове за преработка на органични отпадъци и органичен разпад. Важно

е да се отбележи, че преработените органични отпадъци в Европа в момента поддържат средна цена от 0.20 евро за литър. Те са важен естествен обогатител /хумус/ и почвена среда за парниковите системи и са в съответствие с принципите на биологично земеделие. Преработените органични отпадъци също се използват и като хумусна среда, алтернативна на торфа и производните му продукти.

- **Водоснабдяване и напояване**

Регионът се характеризира с отлични естествени водоизточници. Годишното количество на валежите и водните равнища могат да спомогнат за значително увеличение на земеделското, градинарско и лозарско производство. Обобщаващият доклад предлага задълбочен преглед на водоснабдяването и идентифицира множеството проблеми в това отношение.

Действията за оказване на подкрепа по тази дейност могат да включват реконструкция на съществуващи мрежи за водоснабдяване, подмяна на водопроводни тръби с по-рентабилни и евтини за поддръжка системи, изграждане и пускане в експлоатация на нови водоизточници за питейни битови нужди, без отклонения по показателите нитрати и манган, както и изграждане на съвременни съоръжения (хлораторни станции) за обеззаразяване на питейната вода. Препоръчва се също подобряване на водоснабдяването за целите на животновъдството в по-отдалечените райони, осигуряване на напоително оборудване (открито и закрито) за земеделско производство

Съществуващата водоснабдителна мрежа в региона е остаряла и почти изцяло неефективна с регистрирани загуби от над 40%. Някои от водоизточниците общинска собственост са в изключително лошо техническо състояние и са оценени от службите на Гражданска защита като опасни. Основна пречка пред осигуряването на средства за поддръжката им е липсата на регистрирани сдружения на водоползвателите, създаването на които е необходимо да се подкрепи.

Препоръчва се разработването на рамков план за напояване на културите в района. Той трябва да включва:

- а) оценка на съществуващите и бъдещите нужди за водоснабдяване;
- б) изисквания по отношение на оборудването и инфраструктурата;
- в) приоритизация на водоснабдяването въз основа на продуктивността на почвата/ културата;
- г) определяне на пунктовете за разпределение на водоизточниците, и
- д) идентифициране на потенциалното въздействие в резултат на увеличеното водоснабдяване и ползване.

Препоръчва се да се насърчат действията за напояване в районите, където има влошаване на градинарското производство в резултат на недобро водоснабдяване. Критериите за избираемост могат да включват:

- а) участъкът да е по-голям от 50 ха;
- б) да включва най-малко пет собственика на земята;
- в) проектното предложение да показва как ще се координира поддържането и управлението на системата;

- г) напояването да е насочено предимно към градинарската и лозарска продукция;
- д) проектът да показва нивата на увеличено производство на културите и пазарен потенциал.

Там, където има интензивно градинарско производство (парниково /оранжерийно производство), също трябва да се обезпечи достъп до финансиране. Инвестициите могат да включват: подводни помпи, гравитачни помпи, водни станции, водопроводи, мелиоративни тръби, пръскачки за поливане, дъждовални машини, електронни системи за контрол на климата, подвижни помпи, линейни капкови напоителни системи и сонди за кладенци.

- **Развитие на пазарни обекти**

Възможността за продажба и реализиране на земеделска продукция като цяло е влошена, вследствие на липсата на подходяща пазарна инфраструктура като тържища, кооперативни пазари и други пазарни обекти. Настоящата инфраструктура за продажба на продукцията се изразява в селски или градски сергии, които по своята същност представляват временни структури. Те не се характеризират с услуги като водоснабденост, осветление, електроснабденост, оборудване за съхранение или студено съхранение. Големите търговски купувачи или като цяло субекти се наблюдава нежелание да изкупуват продукцията от такива обекти, вследствие на лошото ниво на предлагане, представяне, окачествяване и пакетиране. Без съществено усъвършенстване на материално-техническата база за продажба на продукцията, тя ще остане на местно ниво с малко или никакви възможности за износ към други райони и населени места. Определени видове продукция, която се характеризира с потенциална добавена стойност като диво растящи гъби или горски плодове, ще останат сезонни и ще могат да бъдат намирани само на определени места в рамките на региона.

В областта Познан, Полша, продажбата на диворастящи гъби се управлява и координира внимателно. Годишните продажби на тези гъби носят ценен принос към местната икономика. Практиките по събиране на диворастящи гъби като ключов елемент включват и екотуризъм. В тях взимат участие туристи от Полша, Германия, Франция, Белгия и Холандия. След събирането им гъбите се носи в център, където се преглеждат, окачествяват и сертифицират. Като крайна стъпка се осигуряват и мобилни бази за студено съхранение с цел удължаване на сезона.

Препоръчва се подкрепата на групи производители за създаване на стратегически разположени и обслужвани пазарни обекти, както и за рехабилитация на определени съществуващи обекти в рамките на региона. Опитът на западно европейските страни показва, че рехабилитацията и изграждането на подобни обекти може да бъде икономически устойчиво, както и че то може да бъде основен начин за продажба на земеделската продукция. Също така е важно да се предостави подкрепа за усъвършенстване и подобряване на пазарните възможности на избрана местна продукция, каквато са например диворастящите гъби и горските плодове.

- **Защита на речните долини**

Регионът обхваща територии, които се характеризират с изключително богатство по отношение на биологично разнообразие – според предварителни оценки между 17% и 100% от териториите на единадесетте общини имат потенциал да бъдат включени в рамките на Европейската екологична мрежа “Натура 2000”. Регионът обхваща също

и Природен парк „Странджа”. Новото предложение за Регламент на ЕС (приоритетна Ос 2: „Управление на земята”) предвижда компенсаторни плащания на единица площ за провеждане на дейности в съответствие с добрите земеделски и екологични практики. Това ще изиска значителни информационни и разяснителни дейности, както и обучение за земеделските производители.

- **Производство на биогаз**

На база на съществуващата ситуация по отношение на доставянето и обема на суров материал за биогазово производство, както и материално-техническа база за оптимизиране на употребата на такива газове, ползата от такъв тип проект е трудно да се оцени, освен ако не се предприеме по-задълбочен анализ. Интензивните свинеферми са важен източник на суров материал за биогазово производство и използване. Такива инсталации е препоръчително да се изградят при свинеферми с над 100 прасета.

- **Усъвършенстване на селската и градска пътна инфраструктура**

Както е отбелязано в Обобщаващия доклад, плътността на пътната мрежа в региона заема последно място в страната. Към момента регионът не разполага с рамков план за ремонт и рехабилитация на пътната мрежа, което е препоръчително. В допълнение, общинските бюджети са недостатъчни, за да се справят с изискванията за съфинансиране, които се отнасят до подобряване на пътната мрежа, независимо дали става въпрос за селско или градско ниво. Липсата на удобна пътна мрежа представлява единствената голяма пречка пред привличането на инвестиции в региона, развитието на туризма и търговията.

Чрез настоящата програма могат да се направят предложения към екипите, разработващи регионалните и общински планове за изграждането на основния път, който пресича региона, условно наречен “Пътят на Странджа”, който освен транспортни, би могъл да има и културни и рекламни функции за региона.

- **Езера, водохранилища и язовири**

Регионът изобилства от изкуствени и естествени водни басейни и водоизточници. Състоянието на по-голямата част от язовирите е значително влошено, а някои от тях са извън употреба. Използваното оборудване е повредено или остаряло, а поддръжката е слабо. Водоохранилищата са основен начин за водоснабдяване за много части в региона. В тях също могат да се развият важни отрасли като рибарство или туризъм. Препоръчва се да се предостави подкрепа за реконструкция и оборудване на тези резервоари.

Г. РАЗНООБРАЗЯВАНЕ НА МЕСТНАТА ИКОНОМИКА И РАЗВИТИЕ НА ПАЗАРИ

Регионът на Странджа-Сакар може да поддържа жизнеспособен и устойчив селскостопански сектор и развитие на селските райони. Дефицитите в инфраструктурните, производствените и туристическите съоръжения и оборудване могат частично да се преодолеят чрез усъвършенстване на планирането. За постигане на устойчивост на сектора в дългосрочен план съществува непосредствена необходимост от подобряване на съществуващата маркетингова и пазарна инфраструктура. Наблюдава се съществен недостиг на информация за пазара, а нужното разбиране на законите и принципите на конкуренцията липсва. С влизането

на България в ЕС влиянието на пазарната конкуренция ще става все по-голямо и ще предизвика по-нататъшно намаляване на потенциала за реализиране на земеделските стопанства и тяхното производство. За преодоляването на този риск е необходимо да се обърне специално внимание на ниското ниво на знания и информираност по отношение на развитието на пазара, както и да се планират приоритетни стратегически действия за реагиране на бъдещото влияние на пазара.

- **Развитие на туризма**

Крайбрежието на Странджа е важен район за развитие на туризма, особено за съчетаването на различни видове туризъм, т. нар. „комбиниран туризъм”¹¹. При по-голямата част от крайбрежните туристически зони, икономическите дейности се ограничават в пояс с дължина от 1-2 километра, а прилежащите им територии се облагодетелстват съвсем слабо. Поради близостта до изключителното богатство от природни ресурси обаче, при правилно планиране по крайбрежието на Странджа е възможно развитието на туризъм/ екотуризъм в един значително по-широк пояс. Силно се препоръчва да се обърне съответното внимание на този въпрос в краткосрочен план.

Река Тунджа е важен воден източник за Странджа-Сакар, която понастоящем е заплашена от замърсяване и експлоатация. Необходимо е това да се ограничи и да се опази потенциалната ѝ стойност чрез новаторски и устойчиви проекти. Реализирането на инвестиции в съоръжения за отдих и спорт крие опасността от отрицателно въздействие, особено като се вземат предвид ограничените възможности за финансиране на дейности като мониторинг и управление на такива райони. Не се препоръчва оказване на подкрепа за развитие или създаване на места за отдих, спорт и туризъм покрай реката, а за проекти, които могат да подобрят нейното състояние. Проектите могат да включват отстраняване на отпадъци, мониторинг на замърсяването, възстановяване на природни местообитания, повторно зарибяване и т.н.

Ловният туризъм има потенциал за растеж. Поддържащите съоръжения обаче като места за настаняване, пътеводители, ловни кучета и ловни пояси са слабо развити. Не съществуват надеждни статистически данни за лова в региона. Важно е усилията да се съсредоточат върху създаване на организации на ловците в региона, както и да се развие потенциалът за ловуване и свързани с него дейности като се усъвършенства планирането.

- **Брендинг (създаване на търговски марки) на земеделски продукти**

Както вече стана дума, по-голямата част от производството в региона може да се смята за биологично поради ограничената употреба на химикали за неговото производство. Важно е да се изтъкне, че конкуренцията с бъдещите пазарни сили в земеделското и градинарско производство ще бъде изключително тежка. За да се противодейства на това, изключително значение ще има развитието на биологично производство, както и производство на нишови продукти (билки, подправки, гъби и горски плодове). Необходима предпоставка за посрещането на тези предизвикателства е сертифицирането на производството (като биологично), но единствено брендингът може да гарантира уникалността на продуктите. Брендингът се е доказал като животоспасяващо лекарство за много изостанали селски райони в различни страни на ЕС.

---

¹¹ „Комбиниран туризъм” в превод от английски език на “links tourism”.

Д. ИЗГРАЖДАНЕ НА КАПАЦИТЕТ ЗА БЪДЕЩОТО РЕАЛИЗИРАНЕ НА ПРОЕКТИ ПО ПРИОРИТЕТНА ОС ЛИДЕР

Подходът Лидер ще подпомогне създаването на местни административни структури и организации за общностите в селските райони - Местни инициативни групи (МИГ) като ще се подкрепят инициативите за развитие в селските общини за планиране и реализиране на подкрепящи мерки за развитие на съответните райони и за прилагане на подхода отдолу-нагоре.

Подготовката за прилагане на Инициатива „Лидер” в страната започна през февруари 2003 г. чрез съвместния проект на МЗГ и ПРООН “Устойчиво развитие на селските райони ” (УСРС). Основна цел на проекта е да укрепи капацитета на общинските власти, местните фермери, собственици на земи и гори, малки и средни предприятия, неправителствени организации, консултантски служби, професионални сдружения и кооперации да се превърнат в субекти тип Лидер за постигане на устойчиво развитие на селските райони.

Проектът се прилага в 11 общини в цялата страна: Ардино, Белица, Вършец, Гърмен, Ивайловград, Кирково, Маджарово, Тополовград, Трън, Сатовча и Якоруда. В тези общини по методологията на Лидер бяха създадени единайсет Местни инициативни групи (МИГ), с участието на три типа заинтересовани страни от общността – доброволци, местни власти и представители на бизнеса. МИГ се регистрират в съда като сдружения с нестопанска цел. Географският обхват на всяка МИГ се покрива с територията на най-малката единица на административно-териториалното деление в България – община. Населението, обхванато от една МИГ варира между 3 000 и 25 000 жители.

Проектът подкрепя МИГ в разработването на стратегии, планове за действие, както и за разработване и изпълнение на конкретни инвестиционни проекти в общините. В рамките на Проект „УСРС” е създаден Фонд за демонстрационни инициативи, чрез който се финансират конкретни проекти и се изгражда капацитета на МИГ.

В ЕС Инициатива Лидер се прилага през последните десет години (Лидер, Лидер I, Лидер II, в момента Лидер +). Опитът в прилагането ѝ в отделните страни от ЕС се различава значително, но въпреки това всички биха се съгласили, че първоначалното създаване на административните структури по Лидер е било трудно, а участието на местните заинтересовани страни в първите години на прилагането - слабо. Същият проблем се наблюдава и при пилотните МИГ в България. МИГ в Гърмен и Сатовча работят за неговото преодоляване в сътрудничество с френската община Лектур чрез Френската асоциация за културно наследство.

• Подкрепа за създадената инициативна група Лидер в Тополовград

Подкрепата за реализирането на приоритетна ос Лидер е едно от жизнено важните действия, които могат да допринесат за развитието на селските райони за региона на Странджа-Сакар. От общините, избрани за подготовка за Лидер, Тополовград е единствената, която се намира в Странджа-Сакар. Това е изключително важно за подготвянето на региона за оптимизиране на финансиране по Лидер след 2007 г. Въз основа на информация от МЗГ и община Тополовград все още има значителна липса на разбиране за действието, прилагането и координацията на МИГ по Лидер. От съществено значение е прилагането на действия за преодоляване на тези проблеми, както и цялостно институционално укрепване и изграждане на капацитет на МИГ

Тополовград. Това също ще позволи идентифицирането на бъдещи МИГ по Лидер на други места в региона.

- **Създаване на други Лидер групи**

В процеса на разработване на настоящата програма, на работната среща на 29 и 30 ноември 2004 г. в гр. Средец участниците в Разширената работна група се обединиха около идеята за изграждане на местни Лидер групи в региона, за основа на което ще се използва натрупаният опит на МИГ Тополовград. Действията в тази насока могат да бъдат насочени към информационна и методологическа подкрепа, практическо обучение, участие в познавателни посещения в други Лидер групи в страната и ЕС, предоставяне на техническа помощ от практикуващите подхода Лидер и др. Препоръчва се да се изучи опита на други страни по отношение на създаването, действието и управлението на МИГ, както и разработване на базов модел за прилагането на Лидер в България и по-специално в Странджа-Сакар.

Е. ОБРАЗОВАНИЕ, ОБУЧЕНИЕ И ИНФОРМАЦИЯ

Усилията на НПО, донори, общински, държавни и образователни институции за компенсиране на дефицитите в образованието, обучението и информацията са с променлив успех. Основните пречки са свързани с въвличане и ангажиране на заинтересованите страни с процеса. Много вероятно е да има съпротива срещу замяната на традиционно установени практики с по-съвременни подходи и стандарти. В същото време, способността за практическо упражняване на наученото е ограничена, поради ограничените източници на собствено финансиране. Инфраструктурата за осигуряване на обучение също е недостатъчна и изисква адресиране в краткосрочен план.

- **Рехабилитация и обновяване на професионалните училища**

Професионалните в Странджа-Сакар училища са представени добре и образователното ниво, което предлагат, се приема за добро. Въпреки това, съществуват дефицити в областта на практическото обучение и информираността за съвременните развития. Най-голямата трудност, с която се сблъскват професионалните училища, е училищната инфраструктура - сгради, класни стаи, учебни пособия, инвентар и практически модели. Ограничения съществуват още за предоставяне на опреснителни курсове и кратки вечерни курсове свързани с преподаваните професионални предмети. Взаимодействието между професионалните училища и средите на бизнеса/ агробизнеса е слабо или изобщо не съществува.

Препоръчва се да се подкрепят инициативи за подобряване на училищната инфраструктура, интегриране на професионалното обучение и производството, бизнеса и земеделските производители, както и разработване на допълнително извънкласно обучение чрез вечерни курсове по определени теми, свързани със земеделието и развитието на селските райони.

- **Въвличане на бизнес центровете от мрежа “JOBS” за предоставяне на информация**

Липсата на електронни информационни издания в Странджа-Сакар, както и достъпът до съществуваща информация в подкрепа на предложени и планирани дейности за

региона, бяха идентифицирани като проблем на срещите на Разширената работна група. За преодоляване на тези дефицити, както и за предоставяне на друг тип информационни услуги, се препоръчва по-активното сътрудничество с бизнес центровете от мрежа „JOBS”. За територията на региона те са представени в градовете Елхово, Болярово, Стралджа, Малко Търново и в непосредствена близост – Карнобат и Харманли.

- **Организации на производителите и създаване на връзки с преработвателите на селскостопанска продукция**

Създаването на сдружения на производителите се подкрепя в рамките на всеки програмен приоритет и дейност с препоръки. Препоръчва се предоставяне на съдействие за насърчаване създаването на тези организации/ сдружения, както и предоставяне на финансиране за изработка на каталози и други информационни материали на производителите. От особена важност е подпомагане на комуникацията и създаването на връзки между организациите на производителите и преработвателите на земеделска продукция.

- **Регистрация на земеделски производители**

По различните програми за предоставяне на подкрепа за развитие на земеделието и селските райони на ЕС, държавата или други донори, съществува изискването за регистрация на местното заинтересовано лице/ бенефициент като земеделски производител. По-малко от 5% от земеделските стопанства в региона на Странджа-Сакар са регистрирани като земеделските производители. Независимо че в рамките на региона са изградени консултантски служби финансирани от държавата или от други донори, в момента се наблюдават трудности, дължащи се на липсата на земеделски инвестиции и активност. Препоръчва се службите за съвети да предоставят по-цялостна помощ, включително при разработване на проекти, отколкото да предоставят обучение само по отношение на съществуващите земеделски дейности. Препоръчва се да се подкрепят инициативи за подобряване на уменията за обучение на службите за съвети по отношение на развитие на бизнес и прилагането на фондовете.

- **Повишаване на знанието за програмите на ЕС**

Информираността за програмите на ЕС на централно ниво е отлична, но на регионално и общинско ниво информираността на координаторите и заинтересованите страни е много ниска. За региона на Странджа-Сакар е необходимо информираността на местните власти да се увеличи, а преките бенефициенти да се насочат към различните бъдещи европейски мерки. Подкрепата трябва да включи изготвянето на лесни за употреба интерактивни информационни материали, които да се копират и разпространяват лесно. Препоръчва се още провеждане на допълнителни семинари със селските общности, а не само с координиращите звена.

- **Обучение за биологично земеделие и сертифициране на биологична продукция**

Необходимостта от въвеждане на обучение за биологично земеделие за земеделските производители бе идентифицирана и заявена като такава на срещите на Разширената работна група. Нуждите от обучение в биологично земеделие могат да се обобщат в две основни направления – необходимост от знания за практиките на развитие на биологичното земеделие, и необходимост от знания за възможностите за реализиране на биологична продукция. Сертифицирането на биологична продукция в България

вече е в напреднал стадий. МЗГ и Българо-швейцарската програма за развитие са отбелязали значителни успехи. Нужно е процесът на сертифициране на биологична продукция да продължи да се разширява особено в региона на Странджа-Сакар.

Препоръчва се предоставяне на обучение на земеделските производители чрез: информационни дейности като провеждане на разяснителни семинари или кампании на място, разработване и разпространение на информационни материали, както и предоставяне на практическа помощ за изготвяне на бизнес план, експертни съвети в областта на земеделието; и специализирано обучение по агроекология.

4.3 Съответствие на програмните приоритети и дейности на ПРЗСРСС с приоритетните оси и мерки от предложението за Регламент на ЕС за подкрепа на развитието на селските райони в периода 2007-2013 г.

С оглед осигуряване на устойчивостта на действията на ПРЗСРСС, както и тяхното съответствие с перспективите за развитие на политиката за развитие на селските райони, консултантският екип изготви кратък преглед на съответствието между предвиденото в новото предложение за Регламент на ЕС за развитие на селските райони и дейностите на Програмата.

Политиката за развитие на селските райони на ЕС следва цялостното ориентиране към устойчиво развитие в съответствие със заключенията на Съвета на ЕС в Лисабон (март 2000 г.) и Гьотеборг (юни 2001 г.). Докато първите определиха целта за превръщането на съюза в най-конкурентоспособната и основана на знание икономическа област в света, то заключенията от Гьотеборг прибавиха нов акцент върху защита на околната среда и постигането на по-устойчив модел на развитие.

За периода 2007–2013 г. политиката на ЕС за развитие на селските райони има следните три главни цели, известни още като приоритетни Оси¹²:

- Увеличаване на конкурентоспособността на земеделския отрасъл чрез предоставяне на подкрепа за реструктуриране;
- Подобряване на околната и селска среда чрез предоставяне на подкрепа за управление на земята (включително действия за развитие на селските райони, които са свързани с местата по „Натура 2000”);
- Подобряване на качеството на живот в селските райони и насърчаване на разнообразяването на икономическите дейности чрез мерки, насочени към земеделския сектор и други субекти в селските райони.

Тези цели допълват още реформата в Общата селскостопанска политика на ЕС, както и другите приоритети на съюза, които се отнасят до устойчиво управление на природните ресурси и защита на околната среда. Фокусирането върху тези основни Оси ще насърчи устойчивото развитие на земеделския отрасъл.

4.3.1 Приоритетна Ос 1: Подобряване на конкурентоспособността

Глобализирането на търговията се увеличава непрекъснато. ЕС и присъединяващите се страни трябва да се съревновават с продукцията от части на света, в които екологичните показатели и контролът върху качеството са по-малко взискателни, а производствените разходи са по-ниски. Тази приоритетна Ос се фокусира върху мерки за подобряване на конкурентоспособността като обучение, консултантски услуги, модернизиране на земеделските стопанства, подобряване на

---

¹² “Ос” представлява съгласувана група от мерки, които имат конкретна цел и измерими общи цели.

инфраструктурата, подобряване на качеството на продукта, маркетинг и добавена стойност.

4.3.2 Приоритетна Ос 2: Управление на земята

Загрижеността към качеството на околната среда и устойчивостта на някои от настоящите практики за управление на земята се увеличава. Предоставянето на подкрепа за специфични методи за управление на земята трябва да допринесе за устойчивото развитие чрез насърчаване конкретно на земеделските и горски стопани за използване на методи за управление на земята, съвместими с необходимостта от опазване на естествената околна среда и пейзаж и защита и опазване на природните ресурси. Ключовите въпроси, които ще бъдат адресирани включват биологично разнообразие, управление на териториите по „Натура 2000”, защита на водите и почвите, смекчаване на промяната на климата, в това число намаляване на емисиите на парниковия ефект, емисиите на амоняк и устойчивото ползване на пестициди.

4.3.3 Приоритетна Ос 3: Качество на живот и разнообразяване на икономиката в селските райони

Качеството на живот в селските райони е застрашено. Заетостта е под средната, доходите са по-ниски от средните, а населението намалява, мигрира и застарява. Необходимо са действия за противопоставяне на тези тенденции. Мерките по тази приоритетна Ос имат за цел да внесат промени в селските райони, за да им помогнат да разнообразят икономическите дейности с дейности извън обхвата на земеделието като ги подкрепят за развитие на неселскостопанските сектори, насърчаване на заетостта, подобряване на основните услуги и реализиране на инвестиции за повишаване атрактивността на селските райони за противопоставяне на тенденциите за икономически и обществен спад и депопулация.

4.3.4 Приоритетна Ос 4: ЛИДЕР

Чрез възприемане на подхода отдолу-нагоре подходът „Лидер” предоставя възможности на местните общности за реализиране на стратегии за развитие на селските райони, фокусирани върху собствените им нужди, в рамките на цялостната рамка от мерки по другите три Оси. До момента, програмите Лидер се проявиха като програми, които се възприемат и реализират добре от страна на селските общности.

В таблицата по-долу е направено сравнение за съответствие на идентифицираните в ПРЗСРСС програмни приоритети и дейности с мерките, предложени от ЕС в новия регламент за развитие на селските райони. На тази основа, е представен обхватът на дейностите на ПРЗСРСС съгласно приоритетните оси на политиката за развитие на селски райони. .

Таблица 3: Обхват на дейностите на ПРЗСРСС по приоритетни оси и мерки за развитие на селските райони

ОС 1		Подобряване на конкурентоспособността
Мерки	Член от регламента	Дейности на ПРЗСРСС
19 d (i)	32	Култивиране на билки, медицински култури и ароматни видове
19 c (iii) & d (ii)	32 & 33	Производство на мед
19b (i)	25	Изкуствено осеменяване
19 b (i)	25	Овцевъдство
19 b (i)	25	Системи за производство на млечни продукти
19 a (i)	20	Обучение по процедури за хигиена и контрол за производство на месо от диви прасета
19 b (iv)	28	Подобряване на осветлението на пазарите
19 b (iv)	28	Реконструкция на язовири и водни басейни
19 a (i)	20	Обучение в използването на ветеринарни лекарства и селскостопански химикали
19 d (ii)	33	Каталози на производителите
19 a (v)	24	Консултантски услуги за земеделските производители
19 a (i)	20	Повишаване на знанието за програмите на ЕС
19 d (ii)	33	Групи на производителите

ОС 2		Управление на земята
Мерки	Член от регламента	Дейности на ПРЗСРСС
34 b (ii)	41	Производство на ядки
34 a (iv) & a (v)	37 & 38	Съхранение на пестициди 5
34 b (ii)	41	Производство на трюфели
34 b (ii)	41	Защита от вятър и борба с ерозията
34 a (iv)	37	Защита на речните долини

ОС 3		Качество на живот и разнообразяване на икономиката в селските райони
Мерки	Член от регламента	Дейности на ПРЗСРСС
49 a (i) & a (ii)	50 & 51	Развитие на лозарството и винарството
49 a (i) & a (ii)	50 & 51	Производство на ягоди
49 a (ii)	51	Събиране на млечни продукти
49 b (i)	54	Преработка на органични отпадъци и събиране на отпадъци
49 a (i) & a (ii)	50 & 51	Напояване и водоснабдяване за целите на градинарството
49 a (ii)	51	Преработващо оборудване за градинарството
49 a (iii)	52 & 53	Развитие на селския туризъм и развитие на културен туризъм около минерални извори
49 a (iii)	52	Ловен туризъм
49 a (i) & a (ii)	50 & 51	Пазарни обекти
49 a (ii)	51	Брендинг (търговски марки) на земеделска продукция

ЧАСТ 5: РЕАЛИЗАЦИЯ НА ПРЗСРСС

5.1 Финансиране

Финансирането на програмата се осъществява от различни източници при съответното планиране за всяка година.

Финансирането на дейности по ПРЗСРСС чрез Държавен фонд "Земеделие" ще се осъществява при спазване на условията и изискванията, одобрени от Управителния съвет на фонда и в съответствие с одобрените от Министерски съвет годишни програми на Държавен фонд "Земеделие" за подпомагане на земеделските производители.

За други дейности ще се търсят финансови източници извън Държавен фонд "Земеделие", работещи в конкретната сфера. Това биха могли да бъдат различни донорски организации, национални и международни фондове и програми, действащи в Република България.

При прилагането на програмата в периода 2007-2013 г. териториалният обхват ще се разглежда като критерий за избираемост на проекти по мерките на различните оперативни програми, при съответствие на тези проекти с приоритетите на програмата Странджа-Сакар.

5.1.1 Финансиране на дейности по програмен приоритет А и Б от Държавен Фонд "Земеделие"

За изпълнение на дейности по програмен приоритет А и Б на ПРЗСРСС Управителният съвет на ДФ "Земеделие" на свое заседание от 11.02.05 г. одобри следните схеми и условия:

I. Кредитиране на инвестиционни проекти за 2005 г. в следните области и при следните финансови параметри:

Финансиране по програма "Растениевъдство" за:

1. Създаване и възстановяване на плододаващи и/ или амортизирани трайни насаждения :
  - лозя;
  - овощни дървета;
  - черупкови;
  - ягодоплодни;
  - билкови и лекарствени;
  - маслодайни и етерични;
2. Производство на плодове и зеленчуци;
3. Ново строителство, закупуване, възстановяване и реконструкция на оранжерии;

Финансиране по програма " Животновъдство " за:

1. Закупуване на племенни и продуктивни животни;
2. Закупуване на техника за животновъдство;
3. Ново строителство, закупуване, възстановяване и реконструкция на селскостопански постройки в сферата на :
  - пчеларство;

- развитие на месодайно овцевъдство и говедовъдство;
- коневъдство.

Кредитирането на инвестиционни проекти ще се осъществява по условията на регионалната “Програма за алтернативно земеделие в Родопите”:

- Капиталовите субсидии да бъдат в размер на 20% от размера на кредита;
- Субсидията за покриване на лихвата в размер на 6% при пряко кредитиране, респективно 9 % през ТБ за покриване на разходите за лихви през целия период на кредита;

II. Целеви субсидии за подобряване и управление на почвите

Субсидии, насочени изцяло към подобряване на състоянието на почвите:

- Антиерозионни – залесяване, затревяване, поясно земеделие, терасиране - субсидия до 150 000 лв., което покрива от около 2% (9 830 дка) от общо ерозиралите територии (49 181 ха) в най-засегнатите общини – Елхово, Тополовград и Стралджа. Субсидията на декар е 15 лв.
- Варуване на кисели почви – субсидия до 90 000 лв., което покрива 2% от териториите с кисели почви (1 321 ха). Субсидията следва да се дава за закупуване на вар при норма 5 тона на хектар по ориентировъчна цена от около 14 лв.

Таблицы 4 и 5 представят съотнасянето на идентифицираните приоритети за района спрямо текущите програми на Държавен фонд "Земеделие", което очертава възможните инвестиции по преференциалната и по общата схема на фонда. Минималният брой животни е съобразно схемите на другите две регионални програми.

Таблица 4: Възможни инвестиции по програма „Животновъдство” на ДФЗ

Възможни инвестиции	Преференциална схема	Обща схема
I. Програма “Животновъдство”		
1. Закупуване на племенни и продуктивни животни	+	
1.1. Бременни юници и крави до второ теле - мин. бр. 10	+ (мин. бр. 5)	
1.2. Бременни малакини и биволици на първо малаче - мин. бр. . 10		+
1.3. Свине – мин. бр. . 20		+
1.4. Дзвиски и овце – мин. бр. 50	+ (мин. бр. 30)	
1.5. Разплодни козички и кози – мин. бр. 50		+
1.6. Женски кончета за разплод (мин. бр. 3) и кобили (мин. бр. 5)	+ (мин. бр. 2)	
2. Закупуване на птици за стоково производство		+
3. Закупуване на зайци за стоково производство - мин. бр. 100		+
4.1. Създаване на пчелини – мин. бр. 20	+	
4.2. Възстановяване на пчелини - мин. бр. 20	+	
5. Закупуване на техника (машини, съоръжения и оборудване):		
5.1. люпене, сексиране и окачествяване на пилета;	+	
5.2. отглеждане на животни и птици;	+	
5.3. млекосъбирателни пунктове.	+	
6. Ново строителство на:		
6.1. складове (центрове) за окачествяване на разплодни и стокови яйца и люпилни;	+	
6.2. селскостопански постройки за отглеждане на животни и птици	+	
6.3 фуражни кухни за собствено стопанство	+	
6.4. млекосъбирателни пунктове.	+	
7. Закупуване на обектите в точка 6	+	
8. Възстановяване и реконструкция на обектите в точка 6.	+	

Таблица 5: Възможни инвестиции по програма „Растениевъдство” на ДФЗ

Възможни инвестиции	Преференциална схема	Общи схеми
II. Програма “Растениевъдство”		
1. Създаване на трайни насаждения		
1.1. Лозя	+	
1.2. Овоцни дървета	+	
1.3. Ягодоплодни	+	
1.4. Маслодайни и етерични	+	
1.5. Билкови и лекарствени	+	
1.6. Асперджи		+
1.7. Люцерна		+
2. Възстановяване на плододаващи трайни насаждения	+	
2.1. Лозя	+	
2.2. Овоцни дървета	+	
2.3. Маслодайна роза	+	
2.4. Лавандула	+	
3. Възстановяване на амортизирани и бракувани трайни насаждения	+	
3.1. Лозя	+	
3.2. Овоцни дървета	+	
4. Ново строителство на:		
4.1. неполиетиленови оранжерии, включително отоплително стопанство, капково напояване и инсталация за въглероден двуокис за отглеждане на зеленчуци, цветя, гъби и др.	+	
4.2. Оранжерии с полиетиленово покритие, включително отоплително стопанство, капково напояване и инсталация за въглероден двуокис за отглеждане на зеленчуци, цветя, гъби и др.	+	
5. Закупуване на:		
5.1. изградени и годни за експлоатация оранжерии, включително и прилежащата земя за отглеждане на зеленчуци, цветя, гъби и др.	+	
5.2. изградени и нуждаещи се от възстановяване, реконструкция и модернизация до степен на годност за експлоатация оранжерии за отглеждане на зеленчуци, цветя, гъби и др.	+	

За проектите, които ще бъдат финансирани от ДФЗ, ще се прилагат общите процедури и изисквания за кандидатстване на ДФЗ. Документите за кандидатстване ще се внасят в Областните дирекции на ДФЗ.

Изисквания към кандидатите за кандидатстване по схемите на ДФЗ:

I. Регистрация като земеделски производител по смисъла на Наредба №3 на МЗГ от 29.01.1999 г. като предварително условие за кандидатстване.

II. Капиталовите субсидии и субсидиите за покриване на лихвите се предоставят на кандидатстващите земеделски производители за инвестиране в общините, които влизат в обхвата на ПРЗСРСС, както следва:

1. Земеделските производители – физически лица трябва към датата на кандидатстване да са с настоящ адрес в някоя от общините, които влизат в обхвата на ПРЗСРСС, което се удостоверява с фотокопие от личната карта и Удостоверение от Общината.
2. Земеделските производители – юридически лица и еднолични търговци трябва към датата на кандидатстване да имат седалище или регистриран клон в общините, които влизат в обхвата на ПРЗСРСС, което се удостоверява с Удостоверение за актуално правно състояние. Изключение е възможно за юридически лица и еднолични търговци, които имат адрес на регистрация или регистриран клон в области Ямбол, Хасково и Бургас, при условие, че инвестицията се реализира в общините, които влизат в обхвата на ПРЗСРСС.

5.1.2 Финансиране на дейности по програмен приоритет В чрез бюджета на МЗГ, Дирекция “Инвестиционна политика”

В рамките на годишния бюджет на МЗГ за 2005г. в плана на Дирекция “Инвестиционна политика” за финансиране са предвидени хидромелиоративни обекти и инфраструктура, обслужваща земеделски земи на общините в рамките на териториалния обхват на програмата. Общата стойност предвидена за хидромелиоративните обекти по е 234 900лв., а за ремонт на инфраструктура, обслужваща земеделски земи 331 667лв.

Следващите две таблици представят списък на обектите в обхвата на програмата, които ще бъдат финансирани от капиталовия бюджет на МЗГ през 2005 г.

Инфраструктура обслужваща земеделските земи – основен ремонт на селскостопански пътища

Община	Обект
Тунджа	РСС път с. Ботево - с. Бояджик
Любимец	Полски път гр. Любимец, м. "Агова кория"
Стралджа	РСС път с. Стралджа
Тополовград	РСС път с. Чукарево
Болярovo	РСС път с. Поповo

Хидромелиоративни обекти

Община	Обект
Тунджа	НС "Средна Тунджа". НП "Безмер-Болярско". Маг. к-л М 1-3. Ремонт на облицовка в нач. на канала и при км. 14+000
Тунджа	НП "Ямбол"-възстановяване облицовката на НК ЯГ-3 от хкм. 0+00 до хкм. 2+00

Тунджа	Ремонт ГНК-7-дюкер на хкм. 42+50, бетонова облицовка при хкм. 37+50, възстановяване профила му от хкм. 135+00 до хкм. 145+00 и възстановяване заблатени площи при хкм. 57+50
Тунджа	НС "Ср. Тунджа". НП "Гълъбинци"- ремонт стоманен тръбопровод ГТ-1 от хкм 0+00 до 2+ 50
Тунджа	НС "Ср. Тунджа". НП "Бояджик"-рем. стом. тръбопровод ГТ-12-Іч. от хкм 0+00 до хкм 3+00
Стралджа	НС "Средна Тунджа". НП "Зимница"-частична подмяна на тръбопроводи 6-Т-28 и 6-Т-29, с. Зимница
Болярово	НС "Елхово". Възстановяване на облицовки на канал Р-4 от хкм 25+00 до хкм 37+50 и от хкм 100+00 до хкм 110+00 и ремонт на 6 бр. аквадукти
Болярово	Възстановяване затворния орган на водоземната кула на яз. М. Шарково
Приморско	ОС "Дяволско блато". Ремонт на експлоатационен път до ОПС "Дяволско блато"
Свиленград	Яз. "Левка"- изпускател, ел. захранване и др
Свиленград	НС "Ябълчане". Яз. "Люляково". Подробен устройствен план
Свиленград	НП "Левка". Гравитачно поле
Свиленград	Кадастрално заснемане на яз. "Левка". НС "Левка"
Свиленград	Яз. "Левка"-ел. захранване

В рамките на капиталовия бюджет за 2006 на Министерство на земеделието и горите, Дирекция "Инвестиционна политика" ще осигурява с приоритет финансирането на проекти от ПРЗСРСС, при наличие на съответната обосновка за целесъобразност на и необходимост на конкретната инвестиция.

5.1.3 Финансиране на дейности по програмен приоритет Д на ПРЗСРСС

ПРООН България ще подпомогне мобилизирането на средства за подготовка на дейности от типа "Лидер" в предприсъединителния период и ранния период след присъединяването. Ще се надгражда натрупания опит по съвместните проекти на МЗГ и ПРООН "Устойчиво развитие на селските райони" и "Подготовка на ПРЗСРСС" и ще се цели подпомагане на Националната селска мрежа в национален мащаб, включително и в Странджа-Сакар.

5.1.4 Финансиране от други донори

МЗГ и ПРООН съвместно ще търсят и други възможности за осигуряване на финансиране на дейности по всички приоритети на програмата. Особени усилия ще бъдат направени за осигуряване на финансиране на дейностите по програмен приоритет Г и Е.

5.2 Администриране

Работните срещи на Разширената работна група ясно определиха потребността от звено за координиране на програмата, което да осигури продължаване на консултативния подход чрез предоставяне на информация, насоки и цялостна подкрепа по процеса на реализиране на ПРЗСРСС.

Предвид гореизложените нужди, при подписването на Проектния документ за новия съвместен Проект "Екипи на колела", ПРООН и МЗГ се споразумяха новият проект да осигури координация за изпълнението на ПРЗСРСС след одобрението ѝ от Министерски съвет. Проект "Екипи на колела" ще осигури целенасочена техническа и консултантска подкрепа за разработване на проекти и документи за кандидатстване по ПРЗСРСС чрез местните Бизнес центрове, Службите за съвети в земеделието и външни консултанти. Осигурената помощ и подкрепа за реализацията на ПРЗСРСС представлява една възможност, а не стриктно изискване за кандидатстване по програмата.

Областните служби „Земеделие и гори” на МЗГ и Областните служби за съвети в земеделието участват в процеса на прилагане и администриране чрез предоставяне на информация, консултации, помощ при подготовката на проекти и наблюдение на изпълнението на програмата.

Областните структури и Централното управление на ДФ ”Земеделие” участват в администрирането на дейностите, които се финансират от Държавен фонд "Земеделие".

Проект “Екипи на колела в селските райони” отговаря за координиране процеса по прилагане и мониторинг на програмата, което включва:

1. Промоция и реклама на ПРЗСРСС – сред потенциалните, настоящи и бъдещи донори, както и сред местните власти, медии и бенефициенти;
2. Осигуряване на координация между различните донори чрез тяхното идентифициране и избор, за да се оптимизира реализацията на дейностите по програмата;
3. Осигуряване на координация между донорите и бенефициентите с цел да се повиши осведомеността на бенефициента за възможностите, изискванията и критериите за избираемост на проектите и конкретните критерии за тяхната реализация ;
4. Предоставяне на техническа помощ за подготовка на документите за кандидатстване с оглед изискванията на съответния донор, както и за събиране на необходимите документи и/ или реализиране на нужните действия по подготовка, които се предоставят от структурите на МЗГ;
5. Обръщане на специално внимание на реализацията на демонстрационните проекти във всичките им аспекти, включително и за разработване на проектни предложения, бизнес планове, избор на бенефициенти и реализиране на проектите;
6. Подпомагане реализацията на процедурите за мониторинг. Това ще включва обединяване на конкретните изисквания за мониторинг на съответния донор, ако съществуват такива, събиране на необходимата информацията за Комитета за мониторинг и участие в Комитета за мониторинг;
7. Координиране на дейности, свързани с връзките с обществеността с цел осигуряване на публичност и прозрачност на процеса на реализиране на програмата;
8. Предприемане на действия, съвместно със Секретариата на МЗГ, с цел осигуряване на финансирането на ПРЗСРСС за 2006 г., както и предлагане на необходимите действия за актуализиране и внасяне на промени в ПРЗСРСС.

Звеното за управление на Проект “Екипи на колела” включва екип от трима души-ръководител на проекта, администратор и агро-експерт

5.3 Процедури на кандидатстване и избор на проекти

За дейности, финансирани от ДФЗ, ще се прилагат процедурите на ДФЗ.

За дейности, финансирани от други донори, ще се прилагат правилата на съответния донор.

За демонстрационните проекти процедурата за кандидатстване и избор на предвижда:

1. Да се предприеме огласяване на възможностите за разработване на демонстрационни проекти на местно ниво от местните власти, Бизнес центровете и структурите на МЗГ;
2. Да се подготви пакет от материали за идеен проект (3-4 стр.), които да включват насоки и указания за разработване, формуляр (модел) и критерии за оценка на проектите;
3. Да се сформират три Областни комисии съответно в Бургас, Ямбол и Хасково, чийто състав да съдържа представители на общините, бизнеса, НПО и държавната администрация, които да участват в избора на идейни проекти за представяне за финансиране;
4. Финалният избор на проекти ще се осъществява съвместно между областните комисии и звеното за администриране на програмата, което участва на всички етапи на обсъждане и решения и осигурява консултантска помощ за разработване на одобрените идейни проекти.

5.4 Мониторинг и оценка

Проект “Екипи на колела” ще представя Годишен доклад за напредъка до Дирекция „Развитие на селските райони и инвестиции” в МЗГ. На тази основа, дирекцията ще инициира необходимите процедури и дейности за актуализация на програмата и/ или прилагане на препоръките на доклада. Годишният доклад за напредъка ще служи като основа на планиране на бюджета на ПРЗСРСС за следващата година.

Информацията и показателите, представени в Обобщаващия доклад ще служат като основа за сравнение и измерване на прогреса. Годишният доклад за напредъка ще включва, но няма да се ограничава до следната информация:

1. промени в общите условия, които имат отношение към реализирането на програмата - основни икономически и агростатистически данни и други такива;
2. количествени данни, които измерват напредъка по програмните дейности - брой подготвени, възложени и реализирани проекти; брой бенефициенти, които са проявили интерес към програмата; усвоени средства, средна стойност на проект, средна стойност на използвания кредит; разпределение на проектите по програмни приоритети, общини и др.

3. мониторинг на профила на бенефициентите (както тези, които са изразили интерес, така и на тези, които са реализирали проекти) – пол, възраст, адресна регистрация, юридическо лице, брой регистрирани земеделски производители и др.
4. предприети действия от страна на управляващите органи и Комитета за мониторинг, ако има такива, за осигуряване на високо качество и ефективно реализиране на програмата, най-вече по отношение на събиране на данни, срещи, консултации, промоция и др.
5. резюме на основните проблеми, които са били идентифицирани по отношение на управлението на дейностите и всички стъпки, които са били предприети;
6. информация относно съвместимостта на програмата с новите общински и регионални планове за развитие, които се очаква да бъдат готови до юни 2005 г. (особено валидни за 2005 г.);
7. количествени данни за обществената нагласа към програмата – силни и слаби страни, очаквано влияние, препоръки и др. Необходимо е да бъде проведено представително проучване сред населението в териториалния обхват на програмата.

Ще бъде изграден специален орган за мониторинг - Комитет за мониторинг на програмата, който ще включва представители на: Дирекция „РСРИ” (1 бр.), Агенция за почвени ресурси (1 бр.), Проект „Екипи на колела” (1бр.), централна и местни структури на ДФЗ (4 бр.), представители на общинските администрации (12 бр.), службите за съвети в земеделието (4 бр.), областни дирекции земеделие и гори (3 бр.), ПРООН (1 бр.), по един представител на областни администрации Ямбол, Бургас и Хасково(3 бр.).

Функциите на Комитета за мониторинг ще включват:

1. осъществяване на подкрепа при събирането на данните;
2. участие в изготвянето на годишния доклад за напредъка;
3. разработване на препоръки за актуализиране на програмата.

5.5 Публичност

За осигуряване на публичността на Програмата ще отговарят МЗГ, Областните служби за съвети в земеделието, Областни служби „Земеделие и гори” и Проект “Екипи на колела”. Минимумът дейности за осигуряване на публичност изисква предоставяне на:

1. информация на потенциалните бенефициенти, професионални организации, икономически и социални партньори, както и на съответните неправителствени организации в региона за възможностите, които се предлагат от програмата и за правилата, които управляват достъпа до финансиране на програмата.
2. информация на гражданите на местно ниво за въздействието на програмата и резултатите от нея.